

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

SIIRTYMÄVAIHE ESIOPE- TUKSEEN HEINÄVEDELLÄ

Tavoitteena ehyt opinpolku

TEKIJÄT: Jenni Suomalainen, SS18KM, 30.11.2020
Sonja Tuovinen, SS18KM, 30.11.2020

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Jenni Suomalainen, Sonja Tuovinen	
Työn nimi Siirtymävaihe esiopetukseen Heinävedellä. Tavoitteena ehyt opinpolku.	
Päiväys	30.11.2020
Sivumäärä/Liitteet	40 + 1
Ohjaaja(t) Marjaana Tuovinen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Heinäveden Kunta	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Siirtymävaihe varhaiskasvatuksesta esiopetukseen on merkityksellinen elämänvaihe viisivuotiaiden lasten elämässä. Siirtymävaiheet ovat merkityksellisiä vaiheita myös syrjäytymisen estämisen näkökulmasta. Siirtymävaiheen käytännöllillä ja moniammatillisella toiminnalla voidaan vaikuttaa myönteisesti lasten ehyen ja toimivan opinpolun muodostumiseen.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtymävaiheessa ilmeneviä työkäytäntöjä ja monialaista yhteistyötä. Tavoitteena on saada tietoa siitä, millaisia haasteita siirtymävaiheeseen sisältyy ja miten sitä voisi kehittää, niin että se tukisi ehyen ja tasa-arvoisen opinpolun muodostumista viisivuotiaille lapsille. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Heinäveden kunnan varhaiskasvatus.</p> <p>Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, johon osallistuivat päiväkodin, kahden ryhmäperhepäiväkodin, perhepäivähoidon ja esiopetuksen yksiköt. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin kyselylomaketta sekä haastatteluja. Sähköinen Webropol- kyselylomake lähetettiin kaikkiin varhaiskasvatus- ja esiopetusyksiköihin. Saatua aineistoa täydennettiin haastattelemalla päiväkodin, ryhmäperhepäiväkodin ja esiopetuksen henkilöstöä. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua.</p> <p>Tutkimustuloksien perusteella Heinävedellä on jo käytössä useita hyviä työkäytäntöjä, jotka tukevat viisivuotiaiden siirtymävaihetta esiopetukseen siten, että ehyt ja tasa-arvoinen opinpolku mahdollistuu. Toimintatavoissa ja käytänteissä on kuitenkin eroja eri varhaiskasvatusyksiköiden välillä. Kehittämistavoitteena on yhdenmukaistaa hyviä ja toimivia työkäytäntöjä ja toimintamalleja.</p>	
Avainsanat varhaiskasvatus, esiopetus, siirtymävaihe, opinpolku	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Jenni Suomalainen, Sonja Tuovinen			
Title of Thesis Transition Period to Pre-school in Heinävesi. A Smooth Education Path as a Goal.			
Date	November 30, 2020	Pages/Appendices	40+1
Supervisor(s) Marjaana Tuovinen			
Client Organisation /Partners Municipality of Heinävesi			
<p>Abstract</p> <p>The transition period from early childhood education to pre-school affects early childhood education services every year. The practises and actions taken in the transition period are important for the formation of and smooth and well-functioning education path.</p> <p>The purpose of this thesis was to find out about and describe the transition period from early childhood education to pre-school in Heinävesi. The thesis was implemented as a qualitative research working together with early childhood education of the municipality of Heinävesi. The answers for research questions were gathered using a Webropol-survey and through interviews with early childhood and pre-school education personnel.</p> <p>The results were analyzed by dividing into themes the concepts which came in the survey and interviews. The research results show that there are a lot of good and working practices in Heinävesi which support the transition period and make equality and a smooth education path possible. According to the results there are different practises between early childhood education units.</p>			
<p>Keywords early childhood education, pre school, transition period, education path</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	EHYT JA TOIMIVA OPINPOLKU VARHAISKASVATUKSESTA ESIOPETUKSEEN	6
2.1	Pohja elinikäiselle oppimiselle	6
2.2	Tasa-arvoinen varhaiskasvatus	7
2.3	Varhaiskasvatuksen merkitys opinpolun alussa.....	9
2.4	Esiopetus osana opinpolkua.....	11
2.5	Lapsen kehityksen kulku ja sen tukeminen siirtymävaiheen rajapinnoilla	12
3	ONNISTUNEEN SIIRTYMÄVAIHEEN EDELLYTYKSIÄ	16
3.1	Toimintaympäristön merkitys siirtymävaiheessa	18
3.2	Moniammatillisuuden ja monialaisen yhteistyön merkitys siirtymävaiheessa.....	19
3.3	Syrjäytymisen ehkäisy siirtymävaiheessa	21
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	23
4.1	Laadullinen tutkimus ja aineiston hankinta.....	24
4.2	Aineiston analyysi	25
4.3	Tutkimusetiikka ja luotettavuus.....	26
5	SIIRTYMÄVAIHETTA TUKEVAT KÄYTÄNNÖT VARHAISKASVATUKSESSA JA ESIOPETUKSESSA HEINÄVEDELLÄ	27
5.1	Toimivat käytännöt siirtymisessä.....	27
5.2	Siirtymävaiheessa ilmenevät haasteet ja kehittämisen kohteet.....	28
5.3	Tukitoimet lapselle ja perheelle siirtymävaiheessa	29
5.4	Yhteistyötahot siirtymävaiheessa	29
5.5	Uuden toimintaympäristön vaatimukset ja lapsen osaamisen taso.....	31
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	33
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	36
	LIITE 1: SÄHKÖINEN KYSELY	41

1 JOHDANTO

Lapsen opinpolku alkaa varhaiskasvatuksesta. Opinpolun edetessä lapsi kohtaa useita erilaisia siirtymävaiheita sekä varhaiskasvatuksen sisällä, että varhaiskasvatuksesta esi- ja perusopetukseen siirtäessä. Varhaiskasvatuksessa institutionaaliset siirtymävaiheet määräytyvät useimmiten lapsen iän mukaan. (Rutanen ja Karila 2013, 17.) Opinnäytetyössä käsittelemme yhtä lapsuuden merkittävää siirtymävaihetta – siirtymävaihetta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää päiväkodista, ryhmäperhepäiväkodeista ja perhepäivähoidosta esiopetukseen siirtymisessä ilmeneviä käytäntöjä, haasteita ja monialaista yhteistyötä Heinävedellä. Erityisesti tutkimme sitä, kuinka siirtymävaihe tukee ehyen ja tasa-arvoisen opinpolun muodostumista. Tutkimuksessa keräämme tietoa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstöltä.

Aiheen valintaan vaikutti kiinnostus lapsen elämässä tapahtuvien suurten muutosten tukemiseen ja sosionomin ammatillisen osaamisen hyödyntämiseen kyseisissä hetkissä. Näemme, että opinpolun aloituksella ja siihen valmistautumisella on suuri merkitys lapsen koko opinpolun muodostumisen kannalta. Opinpolun eheydellä on taas suuri vaikutus lapsen elämään ja tulevaisuuteen. Toisella meistä on useiden vuosien työkokemus varhaiskasvatuksen lastenhoitajana, jolloin aihe on ollut vuosittain ajankohtainen herättäen erilaisia tuntemuksia lapsen kasvun ja kehityksen taitekohdista. Molemmat meistä ovat harjoittelujen kautta tutustuneet myös perusopetuksessa tehtävään sosionomin työhön, jolloin perusopetuksen vaatimukset, oppimisympäristöt ja toimintakulttuuri on tullut tutuksi. Esiopetus varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen välissä on molemmille melko vieras alue, joten tutkimuksen liittäminen esiopetukseen mahdollistaa oman ammatillisen osaamisen laajentumisen. Aihe valikoitui myös Heinäveden kunnan varhaiskasvatusjohtajan kanssa keskustellessa ja kartoittaessa sitä, millaiselle tutkimustyölle voisi olla tarvetta. Lapsen siirtyessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, tapahtuu oppimisympäristössä merkittäviä muutoksia lapsen astuessa kodinomaisista varhaiskasvatuksen tiloista ympäristöön, joka on hyvin koulumainen. Aiheen valikoitumiseen vaikuttivat myös varhaiskasvatuksen henkilöstön halu yhtenäistää käsityksiä siirtymän toimivuudesta, lapsen taidoista ja osaamisesta sekä eri yksiköissä tapahtuvista toimenpiteistä kehityksen ja kasvun tueksi. Työssämme kuvaamme ehyen ja toimivan opinpolun peruselementtejä, kuten elinikäistä oppimista sekä tasa-arvon toteutumista varhaiskasvatuksessa. Lisäksi kuvaamme siirtymävaiheen olennaisia käsitteitä ja niiden merkitystä ehyen opinpolun muodostumiseksi.

2 EHYT JA TOIMIVA OPINPOLKU VARHAISKASVATUKSESTA ESIOPETUKSEEN

Suomalainen koulutusjärjestelmä on jatkumo, joka alkaa varhaiskasvatuksesta, esi- ja perusopetuksesta ja jatkuu aina toisen asteen koulutuksesta korkea-asteen koulutukseen. Elinikäisen oppimisen taidot ovat koulutuksellisen jatkumon periaate. Tällöin varhaiskasvatuksella ja esiopetuksella on merkittävä rooli luodessa pohjaa lapsen oppimisen taidoille ja elinikäisen oppimisen rakentumiselle. (Nyyssölä ja Vitikka 2013, 7.)

Varhaiskasvatusta, esiopetusta ja alkuopetusta yhdistää lapsuuden itseisarvo – se, että lapsi saa olla lapsi, luoda lapsuutta ja kerätä kokemuksia lapsen näkökulmasta. Varhaiskasvatuksen ja esi- ja alkuopetuksen ajanjakso luo pohjaa elinikäisen oppimisen taidoille. Näiden kolmen tekijän kokonaisuus ratkaisee hyvin pitkälti sen, millaiseksi lapsuus muodostuu ja millaiset eväät lapsi saa tulevaisuuteen oppiakseen ja kehittyäkseen. Intensiivisimmän kehityskautensa aikana lapset kokevat useita erilaisia siirtymiä oppimisympäristöistä ja toimintakulttuureista toisiin. Varhaiskasvatuksesta esi- ja alkuopetukseen siirtyminen on yksi merkittävimpiä siirtymiä lapsen elämässä. Sekä varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmia että perusopetuksen opetussuunnitelmia ohjaa tietyt yhtenäiset tekijät ja arvoperustat. Käytännössä eheän jatkumon toteuttaminen varhaiskasvatuksesta esiopetuksen kautta perusopetukseen ei aina kuitenkaan toteudu yhtä ideaalisti, kuin lapsen kehitykselle olisi suotuisinta. (Ojala 2020, 261.)

Lapsen kasvaminen ihmisyyteen sekä vastuulliseen kansalaisuuteen on opettamisen ja koulun ydintehtäviä. Perusopetuslain tavoitteena on hyvän elämän luominen ja yhteiskunnan etu. Esiopetus sijoittuu lapsen elämässä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen välimaastoon. Sillä on merkittävä rooli nivelvaiheessa, jossa lapsen kouluvalmiudet kehittyvät. Esiopetuksen rooli on myös merkittävä tasa-arvoisten oppimisedellytysten parantamisessa. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimintakulttuurit eroavat kuitenkin toisistaan. Varhaiskasvatuksen ollessa vapaaehtoista, esiopetus on velvoittavaa toimintaa. (Nyyssölä ja Vitikka 2013, 7.)

Sekä esi- että perusopetuksen opetussuunnitelmissa korostuvat siirtymävaiheessa tapahtuvan yhteistyön merkitys. Yhteistyöllä tässä vaiheessa on merkitystä jopa lapsen myöhemmälle koulupolulle. (Estala, Uitto & Karikoski 2020, 19.) Esiopetus on tärkeä vaihe lapsen opinpolulla ja tällöin kasvattajalla on suuri rooli lapsen minäkäsityksen muodostuksessa ja sen oppimisessa. Vuorovaikutussuhde näyttäytyy sekä kasvattajan että lapsen yksittäisinä suhteina, sekä suhteina koko lapsiryhmässä. (Estala, Uitto & Karikoski. 2020, 31.)

2.1 Pohja elinikäiselle oppimiselle

Elinikäisellä oppimisella tarkoitetaan elämänmittaista, koulutusjärjestelmän sisällä ja sen ulkopuolella tapahtuvaa jatkuvaa oppimista ja kehittymistä. Elinikäinen oppiminen ulottuu jokaiselle ihmisen elämänalueelle. Varhaiskasvatuksella ja varhaislapsuudella on merkittävä rooli elinikäiseen oppimiseen valmistamisessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 11.) Elinikäisellä oppimisella tarkoitetaan sopeutumista alati muuttuvaan yhteiskuntaan ja maailmaan ja siinä tarvittavien taitojen ja osaamisen

jatkuvaa opettelua. (Autio 2006, 10.) Varhaiskasvatuksen muuttuessa hallinnollisesti Sosiaali- ja terveysministeriöltä Opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulle, on varhaiskasvatusta alettu tarkastella yhä enemmän osana koulutusjärjestelmää ja merkittävänä pohjan luojana elinikäiselle oppimiselle. (Karila 2013, 33.)

Laaja-alaisen osaamisen tarkoitus on tukea elinikäisen oppimisen taitoja. Laaja-alaiseen osaamiseen ja elinikäiseen oppimiseen keskittyminen mahdollistaa varhaiskasvatuksen kuulumisen esi- ja perusopetuksen selkeämpään jatkumoon. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet korostavat laaja-alaista osaamista, jonka tarkoituksena on soveltaa käytäntöön uusia tietoja ja taitoja luovuutta hyödyntäen. Laaja-alaisessa osaamisessa huomioidaan lapsen arvot ja asenteet. (Ahonen 2017, 45.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) perustuvat käsitykseen, jonka mukaan oppimista tapahtuu kaikkialla, ollen kokonaisvaltaista lapsen aktiiviseen toimijuuteen perustuvaa toimintaa. Oppimista tapahtuu erityisesti vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Hyvinvointi, turvallisuuden tunne sekä myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edesauttavat oppimiskokemusten syntymistä. Varhaiskasvatuksessa lapsen oppimista voidaan tukea lasta kiinnostavan, tavoitteellisen ja sopivan haastavan toiminnan avulla, joka vahvistaa lapsen käsitystä itsestään oppijana tuottaen iloa ja onnistumisen kokemuksia. (Opetushallitus 2018, 17.)

Oppimisen perusta tulisi luoda vahvaksi elinikäisen oppimisen ja jatkuvan opiskelun kannalta jo varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen ja koulutusjärjestelmän tulee antaa lapselle riittävät eväät ja valmiudet elinikäiselle oppimiselle sekä taidot tulevaisuuden työelämässä toimimiseen. Puutteelliset perustaidot heikentävät elinikäistä oppimista, mikä tulee näkymään myöhemmin työelämässä ja vaatii mahdollisesti korjaavia toimenpiteitä aikuisuudessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 23.)

2.2 Tasa-arvoinen varhaiskasvatus

Yksi suomalaisen koulutusjärjestelmän tärkeimmistä tavoitteista on koulutuksellinen tasa-arvo. Tasa-arvoinen koulutus mahdollistaa jokaiselle oppilaalle oikeuden oppimiseen ja osallistumiseen omien kykyjensä ja edellytystensä mukaisesti. Tasa-arvoisella koulutuksella tarkoitetaan mahdollisuutta kehittää omia taitojaan, persoonallisuuttaan ja osaamistaan. (Nyyssölä ja Vitikka, 2013, 13-14.) Varhaiskasvatustlain mukaan varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää tasa-arvoa sekä yhdenvertaisuutta, antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa jokaisen kulttuurisia, uskonnollisia ja kielellistä taustaa (Varhaiskasvatustlaki 2018/3§). Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden edistämiseen. Lapselle tulee antaa mahdollisuus taitojensa kehittämiseen ja tehdä valintoja riippumatta esimerkiksi sukupuolesta tai kulttuuritaustasta. (Opetushallitus 2018, 21)

Tasa-arvoisen opinpolun muodostumisen tueksi on valmisteltu erilaisia tutkimus- ja kehittämishankkeita muun muassa Valtioneuvoston sekä Helsingin ja Turun yliopistojen taholta. Valtioneuvoston

Oikeus oppia-kehittämishjelman tarkoituksena on turvata tasa-arvoinen ja laadukas opinpolku jokaiselle. Kehittämishjelman tavoitteena on tehostaa oppimista, kaventaa eriarvoisuutta ja edistää yhdenvertaisuutta. Tavoitteena varhaiskasvatuksessa on saada yhä useampi lapsi varhaiskasvatukseen ja näin ollen luoda parempaa pohjaa oppimisen polulle, edistää oppimisen tukea ja vahvistaa tasa-arvoisuutta. Perusopetuksen kehittämishjelman tavoitteena on tarjota laadukkaampaa perusopetusta, vahvistaa oppimisen tukitoimia ja koulutuksellista tasa-arvoa ja oppimistuloksia. Kehittämishjelman yhtenä osana toteutetaan myös kaksivuotisen esiopetuksen pilotointi, jonka tarkoituksena on yhtenäistää esiopetusta ja perusopetuksen kahta ensimmäistä vuosiluokkaa ja näin ollen vahvistaa perustaitojen oppimista. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019.)

Oppimisen tuki-tutkimushanke käsittelee oppimisen tukemista varhaislapsuudesta toisen asteen opintoihin asti, sekä tuen kehittämistarpeita ja tasa-arvoisuutta. Tutkimuksessa on perehdytty myös alueellisiin eroihin. Hankkeen yhtenä tavoitteena on ollut selvittää, miten lapsen tai oppilaan oikeus tukeen toteutuu varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa. Tutkimushankkeessa on myös perehdytty jo käytössä oleviin oppimisen tuen järjestelyihin, niiden suunnitelmallisuuteen ja kehittämistarpeisiin. (Alijoki ym. 2018.)

Suomessa valmisteilla olevalla lapsistrategialla tavoitellaan muutosta kohti tasa-arvoisempaa, yhdenvertaisempaa ja lasten yksilölliset erot ja tarpeet huomioivampaa kasvatusta ja kehitystä. Tätä muutosta varten on luotu Lapsen aika -visio, jonka puitteissa Suomi on linjannut erilaisia tavoitteita ja päämääränä on vuonna 2040 olla lapsi- ja perhemyönteisempi yhteiskunta. Visiota konkretisoi seitsemän tavoitetta, joista yksi on saavuttaa jokaiselle lapselle ja nuorelle oma jatkuvan kasvun ja oppimisen polku, joka huomioi yksilölliset erot. (Valtioneuvosto 2019, 9.)

On todettu, että laadukas varhaiskasvatus tasoittaa köyhyydestä ja huono-osaisuudesta aiheutuvia riskejä lapsen elämässä. Panostamalla ja investoimalla varhaiskasvatukseen voidaan edistää lasten tasavertaista mahdollisuutta osallistua ja kehittyä, ehkäistä heikommista lähtökohdista tulevien perheiden syrjäytymistä ja tukea pienten lasten vanhempia kasvatustehtävässään. (Kekkonen 2014, 258, 270.)

Tasa-arvoisen opinpolun muodostumisessa myös lapsen tuen tarpeen tunnistaminen on olennaista. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksessa tulee tunnistaa lapsen tuen tarve ja järjestää tarvittava tuki. Tuen tulee jatkua johdonmukaisesti, kun lapsi siirtyy varhaiskasvatustyksiköstä toiseen, esimerkiksi esiopetukseen. Tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa tehdään yhteistyötä eri tahojen välillä, kuten lapsen, huoltajien, varhaiskasvatuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa. (Varhaiskasvatustilain 2018, § 3 ja § 7.)

2.3 Varhaiskasvatuksen merkitys opinpolun alussa

Varhaiskasvatus on alle kouluikäisille lapsille suunnattua toimintaa, joka muodostuu kolmen eri osa-alueen kokonaisuudesta: hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen hyvinvointia, oppimista ja kehittymistä. Varhaiskasvatustalaki määrittää suomalaisen varhaiskasvatuksen toteuttamista. Sen mukaan varhaiskasvatukseen tulee olla suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jolla tuetaan lapsen kasvua, kehittymistä ja oppimista, jossa painottuu pedagogiikka. (Eerola-Pennanen ym. 2017, 27-28.) Institutionaaliseen varhaiskasvatukseen osallistumisesta on tullut tärkeä osa nykyajan lasten elämää. Osallistumista pidetään tärkeänä lasten elämänlaadun kannalta sekä sillä on tärkeä rooli juuri siinä hetkessä, että myös pidemmällä aikavälillä elämässä. (Karila 2016, 42.)

Varhaiskasvatukseen koetaan olevan kokonaisvaltaista, elämään valmistavaa opetusta. Leikin merkitys on suuri ja sen tuomiin oppimiskokemuksiin on kiinnitetty koko ajan enemmän huomiota. Suomalainen varhaiskasvatus suosii sosiaalipedagogista toiminta-ajatusta, joka koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen yhtenäisyydestä. Pedagoginen toiminta perustuu myös kasvatuskumppanuuteen eli vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 29.) Yhteiskunnalliset painotukset ja intressit ohjaavat varhaiskasvatukseen pedagogisia tavoitteita ja keskustelua. Yhteiskunnalla on tarve kasvattaa kansalaisista ammattitaitoisia työntekijöitä, jotka kykenevät elinikäisen oppimisen kaarella kouluttautumaan monipuolisesti ja sopeutumaan yhteiskunnallisiin muutoksiin. Pohjaa tähän aletaan luomaan jo varhaiskasvatuksessa. (Mikkola & Nivalainen 2009, 10.)

Opetushallituksen laatimat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat varhaiskasvatukseen henkilöstöä laatimaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä toimimaan tiettyjen sääntöjen ja normien puitteissa varmistaakseen pedagogisen ja laadukkaan varhaiskasvatukseen toteutumisen (Opetushallitus 2018, 8).

Varhaiskasvatuksella on tutkittu olevan merkitystä lapsen kehitykselle, oppimiselle, koulumenestykselle ja elämänhallintataidoille. Merkittävä osa lapsen kehityksellisestä kasvusta tapahtuu ennen kouluikää, joten lapsen sen hetkellä elinympäristöllä on tärkeä rooli. Koulumenestystä ajatellen varhaiskasvatuksella on havaittu olevan merkitystä lasten sosiaalisiin taitoihin ja emotionaaliseen kehitykseen. Varhaiskasvatusta saaneet lapset ovat The Effective Preschool, primary and Secondary Education-tutkimuksen mukaan itsenäisempiä, keskittymiskykyisempiä ja positiivisemmin oppimiseen suhtautuvia, kuin lapset, jotka eivät ole osallistuneet varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatukseen vaikutukset näkyvät myös koulumenestyksessä kielellisten- ja kognitiivisten taitojen sekä matemaattisen ajattelun kehittymisenä. (Karila 2016, 12-17.)

Tutkimusten mukaan varhaiskasvatukseen osallistuminen alle kolmevuotiaana vaikuttaa positiivisesti kognitiiviseen ja kielelliseen kehitykseen sekä akateemiseen suoriutumiseen. Ryhmämuotoinen, pedagoginen varhaiskasvatus vaikuttaa osittain jopa nuoruuteen tai aikuisuuteen saakka. Vaikutukset

näkyvät vahvemmin heikommista lähtökohdista tulevien lasten ja nuorten kohdalla. Varhaiskasvatuksella voidaan siis vaikuttaa erityisesti heikommista oloista tulevien lasten mahdollisuuksiin tulevaisuudessa, mutta yhteiskunnallisen eriarvoisuuden poistaminen ei aina ole mahdollista (Karila 2016, 17-18).

Kansainvälisen IEA Preprimary Study-projektin yhteydessä on tutkittu varhaiskasvatuksen vaikutuksia kehittymiseen ja oppimiseen kognitiivisella ja kielellisellä osa-alueella. Seurantatutkimuksessa tutkittiin 4-vuotiaiden lasten kielellisiä ja kognitiivisia taitoja 7-vuotiaaksi saakka. Tutkimuksen mukaan aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus oli yhteydessä parempaan kielelliseen kehittymiseen myöhemmässä iässä, mikäli pedagogiikka painottui lapsilähtöiseen oppimiseen ja aktiviteetteihin. Myös kielellisen kehityksen taso parantui vuorovaikutuksen lisääntymisen myötä maissa, joissa toteutettiin vähemmän kokoryhmäaktiviteetteja. Kielen kehitys ja oppimisen taso parantuivat maissa, joissa opettajilla oli korkeita odotuksia kielen oppimisen tärkeydestä. Myös opettajien osallistuminen lasten toimintoihin ajallisesti vaikutti myönteisesti oppimiseen ja kehitykseen. Kognitiivisiin taitoihin vaikuttivat suotuisasti lapsilähtöiset aktiviteetit, jotka perustuivat lasten valintoihin. Kognitiivisia yhteyksiä vahvisti pedagogiikka, jossa erilaisten aktiviteettien määrä oli vähäinen. Myös esiakateemisten aktiviteettien, kuten lukemisen, kirjoittamisen ja matematiikan suosiminen vaikutti kognitiivisten taitojen kehittymiseen. (Ojala 2020, 143-146.)

Tutkimuksesta voidaan erotella myös suomalaista varhaiskasvatusta koskevia tuloksia. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi opettajien ja vanhempien keskeisimpiä odotuksia varhaiskasvatukselle olivat sosiaalisten taitojen ja omatoimisuustaitojen lisääntyminen ja kehittäminen. Kielellisille ja motorisille taidoille annettiin painoarvoa huomattavasti vähemmän. Tutkimuksen mukaan myöskään varhaiskasvatusikäisten lasten varhaisen lukemisen ja kirjoittamisen tai matemaattisten taitojen kehittymistä ei pidetty tärkeänä. Tutkimuksessa vertailtiin myös prosesseja ja aktiviteetteja, joilla tavoiteltiin tietyn osa-alueen kehittymistä. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa motoristen taitojen aktivoiminen oli merkittävä osa toiminnasta. Toiseksi eniten käytettiin aikaa sosiaalisten taitojen harjoitteluun. Sosiaalista vuorovaikutusta toteutettiin perushoitotilanteissa ja ryhmätoiminnassa. Myös ilmaisuun liittyviä aktiviteetteja oli enemmän, kuin lukemiseen, kirjoittamiseen, matematiikkaan tai esimerkiksi emotionaaliseen kehitykseen vaikuttavia aktiviteetteja. (Ojala 2020, 143-146.)

Englantilainen EPPE-seurantatutkimus arvioi varhaiskasvatuksen toimivuutta ja vaikutuksia lapsen kehitykseen ikävuosina 3-11 sisältäen siirtymän esiopetuksesta perusopetukseen. Tutkimus sisälsi varhaiskasvatuksen eri muotoja, kuten leikkikerhoja, päivähoitoryhmiä, koulun yhteydessä toimivia lapsiryhmiä sekä kotihoidossa olevia lapsiryhmiä. Tutkimus keräsi tietoa oppimisympäristöstä, hoitopaikasta, lapsen kehittymistä ja kotitaustasta. Seurannassa olivat äidinkielen, matematiikan ja sosiaalisten taitojen kehitys. Tuloksista kävi ilmi, että esiopetuksessa lapsen tiedolliseen ja sosiaaliseen kehittymiseen vaikuttivat suotuisasti opettajien hyvä tietämys opetussuunnitelmasta ja lapsen kehitymisestä, aikuisjohtoisten ja lapsilähtöisten toimintatapojen yhdistäminen, vanhempien kanssa keskusteleminen, lapsen oppimista tukeva aikuisten suunnittelema ja ohjaama ryhmätyöskentely sekä ajatus siitä, että kognitiivinen ja sosiaalinen kehittyminen nähdään toisiaan tukevina. (Ojala 2020, 148.)

2.4 Esiopetus osana opinpolkua

Esiopetus on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusvuosi kestää yhden lukuvuoden ajan ja sitä järjestetään oppivelvollisuutta edeltävänä vuotena. Esiopetuksen tehtävänä on sivistyksen ja tasa-arvon edistäminen, oppimisedellytysten parantaminen sekä lapsen kasvun, kehityksen ja elämäntaitojen harjoittelun tukeminen. Esiopetus mahdollistaa lapselle leikin, kokeilun ja uuden oppimisen sekä antaa mahdollisuuden vuorovaikutukseen ja sosiaalisten taitojen harjoittamiseen. Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa, jolloin muun muassa leikillä on vahva painotus esiopetuksen toiminnassa. Esiopetuksella on suuri merkitys lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa ja avun tarpeiden varhaisessa havaitsemisessa sekä tuen antamisessa ja kasvun ja oppimisen vaikeuksien ehkäisyssä. (Opetushallitus 2014.)

Perusopetuslain mukaan, lapsen tulee osallistua esikouluun tai muuhun esikoulua vastaavaan ja sen tavoitteet täyttävään toimintaan vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista. (Perusopetuslaki 1998, § 26 a.) Esiopetus on tavoitteellista toimintaa ja sen tavoitteet määräytyvät opetussuunnitelman perusteiden ja niiden pohjalta laaditun paikallisen opetussuunnitelman mukaan. Lasten osaamistasolle ei aseteta yhteisiä tavoitteita opetussuunnitelmassa vaan lapselle asetetaan yksilölliset tavoitteet, jotka palvelevat parhaiten lapsen oppimista, kehitystä ja yksilöllisiä tarpeita. Tavoitteiden laatimiseen osallistuvat myös lapsen huoltajat. Henkilökunta ottaa yksilölliset tavoitteet huomioon suunnitellessaan esiopetuksen toimintaa. (Opetushallitus 2014, 14.)

Esiopetuksen tavoitteita ovat muun muassa kielellisten ja matemaattisten taitojen tukeminen. Esiopetusvuoden aikana lapsen kiinnostusta lukemaan ja kirjoittamaan oppimiseen tuetaan. Myös monilukutaidon ja tieto- ja viestintäteknologian osaamista pyritään kehittämään. Kielellistä osaamista tuetaan mallintamalla, kielellä leikkimällä, loruillemalla sekä puhetta havainnoimalla ja tutkimalla. Myös lukeminen, keskustelu ja esimerkiksi tavuttaminen ovat tapoja tukea kielellistä kehitystä. Lisäksi matemaattisen ajattelun ja matemaattisten taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla, luokittelemalla, vertailemalla ja kiinnittämällä huomiota lukumääriin oppimisympäristöissä. Matemaattisiin taitoihin kuuluu myös avaruudellisen hahmottamisen taidot, eri ulottuvuuksien ymmärtäminen, sekä tilan käsittäminen. Askartelu, rakentelu ja muovailu kehittävät myös matemaattisia taitoja. (Ojala 2020, 105-107.)

Esiopetuksen arvoperusta perustuu lapsuuden itseisarvoon, oikeuteen oppia leikin avulla, oppimisen iloon sekä tasa-arvoisuuteen. Tasa-arvo esiopetuksessa toteutuu järjestämällä poliittisesti, uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitoutumatonta toimintaa. Olennaista on vuorovaikutuksessa oleminen toisten lasten ja henkilökunnan sekä ympäristön ja yhteisöjen kanssa. Myös esiopetus perustuu laaja-alaisen osaamiseen vahvistamiseen. (Opetushallitus 2014, 14-15.)

Esiopetusvuosi on usein lapsen kehityksessä kohta, jossa lapsi vähitellen kypsyy kohti kouluvalmiutta ja jättää taakseen pikkulapsivaiheen. Esiopetusvuonna on tyypillistä, että lapsen kasvuun ja kehitykseen kuuluu vaihtelua ja heilahtelua. Muutoksia tapahtuu niin tunne-elämässä kuin fyysisessä

olemuksessa. Levottomuus, mielialojen vaihtelu, persoonallisuuden syventyminen ja uuden oppiminen kuuluvat olennaisesti esiopetusikäisen lapsen kasvuun ja kehitykseen. (Lautela 2011, 31-32.) Esiopetuksessa korostuvat nimenomaan ihmisyys, kasvu, hoito ja opettaminen kokonaisvaltaisessa suhteessa toisiinsa. Arjessa ihmisyyden huomioiminen näyttäytyy ympäristönä, jossa tunteiden ilmaisu on sallittua, avun tarjoamisena, lohduttamisena ja yhteisenä hassutteluna. (Karila 2008, 19.)

Esiopetusikäinen lapsi elää siis sekä fyysisten että emotionaalisten muutosten aikaa. Lapsen kasvu on huimaa, jolloin fyysiset muutokset aiheuttavat levottomuutta ja vaikeutta pysyä aloillaan. Tällöin lapsi on aktiivinen ja tarvitsee tilaa liikkua ja purkaa levottomuuttaan. Emotionaalisiin muutoksiin liittyvät tunne-elämän syventyminen, mielikuvituksen kehittyminen ja oman persoonallisuuden ymmärtäminen. Nämä muutokset voivat aiheuttaa lapsessa epävarmuutta, joka johtaa rajojen kokeilemiseen ja kriittiseen suhtautumiseen aikuista kohtaan. Myös lapsen tavoitteellisuus kasvaa ja suunnitelmallisuus lisääntyy. Omasta tahdosta tapahtuva suunnitelmallinen toiminta johtaa yleensä pitempiaikaiseen toimintaan. Oma-aloitteisuus vahvistaa myös oppimisen taitoja. Esiopetusikäinen lapsi on innokas ja motivoitunut opettelemaan elämässä tarvittavia taitoja, erityisesti leikin kautta. Esiopetusikäiselle lapselle olennaista elinikäisten ja akateemisten taitojen opettelussa onkin leikkiminen. Suomalaisessa esiopetuksessa leikillä on tärkeä rooli ja leikkimisen tärkeyttä ymmärretään. Leikkimistä kuitenkin rajoitetaan myös toiminnalla, jota ohjaa aikuislähtöisyys. Kouluvalmiuksia kehitettäessä lapsi harjoittelee esiopetuksessa muun muassa paikoillaan olemista ja keskittymistä. (Lautela 2011, 32-33.)

Esiopetuksen ollessa yksi lapsuuden merkittävimmistä vaiheista, on tärkeää, että esiopetuksessa lapsi kohdataan kokonaisena. Kasvatuksessa tärkeää on tukea lasta oman tahdon ja tunteiden kehityksessä. Sen sijaan, että lapsen akateemisten taitojen oppimista kiirehdyttäisiin, tulisi esiopetuksessa opettaa oppimaan oppimista. Tällöin lapsi saa tarvitsemansa osaamisen tulevaisuuteen, ollessaan valmis ja kypsä oppimaan uutta. Lapsen ei myöskään tulisi kohdata liian suuria odotuksia ja vaatimuksia, joihin hän ei pysty vastaamaan. Liian suurilla vaatimuksilla voi olla vaikutusta lapsen omanarvontuntoon ja tasapainoiseen kehitykseen. (Jantunen 2011, 57.)

2.5 Lapsen kehityksen kulku ja sen tukeminen siirtymävaiheen rajapinnoilla

Lapsen siirtyessä uuteen toimintaympäristöön, kohdistuu häneen uudenlaisia odotuksia ja vaatimuksia. Käsitukset lapsiin kohdistuvista odotuksista tai lapselle ominaisista taidoista ja osaamisalueista voivat olla vaihtelevia ja ne ilmenevät usein esimerkiksi uuteen tilanteeseen tai oppimisympäristöön siirryttäessä. Erilaiset oppimiskäsitykset johtuvat myös muun muassa kulttuurillisista tekijöistä tai eri asiantuntijoiden näkemyksistä. Myös arkikäsitteissä ja tieteellisissä käsityksissä voi olla merkittävää eroa. Käsitukset vaihtelevat myös lapsen kehityksestä ja oppimisen haasteista, niiden ilmenemisestä ja niihin vaikuttamisesta. Nämä käsitykset vaikuttavat lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen, lapsiin kohdistuviin odotuksiin sekä perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Var-

haiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstön sekä lapsen huoltajien tehtävänä on määritellä ja rajata ne tekijät, jotka kuuluvat lapsen normaaliin kehitykseen ja käyttäytymiseen. Tällöin kehityksessä ilmenevien haasteiden tunnistaminen mahdollistuu yksimielisesti. (Turja 2017, 145.)

Varhaislapsuuden kehityksen ja oppimisen keskiössä ovat kognitiiviset, kielelliset, matemaattiset, sosiaaliset ja motoriset taidot ja niiden kehittyminen. Varhaislapsuudessa lapsen ajattelun ja päättelyn taidot ovat melko rajallisia, jolloin lapsi hahmottaa ympäristöään konkreettisten havaintojen ja tapahtumien kautta ajattelun ollessa melko itsekeskeistä. Itsekeskeinen ajattelu näyttäytyy erityisesti 2-4 vuotiaan lapsen kohdalla niin, että lapsi ei pysty hahmottamaan asioiden erilaisia näkökulmia toisen perspektiivistä. Tällöin mielikuvituksen ja todellisuuden raja on lapselle epäselvä. Lisäksi ajattelu on usein yhdensuuntaista, jolloin käänteinen ajattelu voi tuottaa vaikeuksia. Tässä vaiheessa lapsen kehitystä sadut ja roolileikit ovatkin tärkeässä osassa mielikuvituksen kehittämiseksi. (Ojala 2020, 53-54.) Kouluikäisen lapsen ajattelussa ja päättelykyvyssä tapahtuu muuttumista kohti aikuisuutta. Tällöin lapsi hahmottaa paremmin eroavaisuudet omassa ja toisten ajattelussa. Myös luokitelutaidot, ajantaju ja säilyvyyden ja määrän ymmärrys kasvavat. Itsekeskeinen ajattelu vähenee ja moraalinen ymmärrys kasvaa. Lapsi kehittyy ajattelemaan asioita muustakin kuin omasta perspektiivistä. (Ojala 2020, 55.)

Esiopetusikäisen lapsen kehitystä ohjaa itsenäistymisen vaihe, jossa mahdollisesti näkyy myös tunteiden ailahtelevuutta. 5-6-vuotias lapsi on omatoiminen ja innokas osallistumaan myös haastaviin tehtäviin. Itsenäinen ja omatoiminen esiopetusikäinen tarvitsee kuitenkin vielä hellyyttä, huolenpitoa ja aikuisen hoivaa. Myös aikuisen kannustus ja rohkaisu ovat tärkeässä osassa persoonallisuuden ja minäkuvan kehittymisen tärkeässä vaiheessa. Lapsen itsenäistymisvaihe saattaa aiheuttaa uhmaamista ja rajojen kokeilemistä. Tällöin turvalliset, johdonmukaiset rajat ovatkin erityisen tärkeitä. Asiasta riippuen, lapselle voi kuitenkin hiljalleen ja sopivasti alkaa antamaan päätäntävaltaa häntä koskevissa asioissa. Mielikuvitus, leikki ja vapaa luominen ovat lapselle edelleen tärkeitä asioita ja ne vaikuttavatkin suotuisasti lapsen kehitykseen ja oppimiseen. Pohdiskelu, asioiden loppuunsaattaminen ja mielipiteiden muodostaminen alkavat onnistua jo esiopetusikäiseltä lapselta kognitiivisten kykyjen kehittyessä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.)

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa esiopetuksessa alkavalle tietoisemmalle oppimiselle. Muun muassa lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät vähitellen ja vuorovaikutussuhteet laajenevat. Varhaiskasvatuspolun alussa vuorovaikutusta tapahtuu lapsen ja aikuisen välisenä, mutta laajenevat pikkuhiljaa kasvattajan ohjaamasta ryhmätilanteesta aina lasten keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin. Myös vuorovaikutustavat monipuolistuvat vähitellen hoidollisista tilanteista leikkiin ja keskustelu- ja opetustilanteisiin. Esiopetuksessa vuorovaikutus laajenee kielen opiskeluun sekä luku- ja kirjoitustaitojen vahvistamiseen. (Aerila, Kinos & Pöntelin 2010, 58.)

Lapsen sosiaaliset taidot määrittävät, millaiseksi lapsen suhteet omaan itseän, kavereihin, sääntöihin, tai osallistumiseen leikeissä muodostuvat. Sosiaalisia taitoja ovat muun muassa avun tarjoaminen, empatia, yhteisössä toimiminen, toisten huomioiminen, oman itsensä tai toisen puolustaminen, taito kuunnella ja seurata ohjeita sekä kyky toimia sekä itsenäisesti että ryhmässä.

(Ojala 2020, 74.) Sosiaalisten taitojen kehittymiseen vaikuttavat olennaisesti myös muut kehityksen osa-alueet, kuten kognitiiviset ja kielelliset taidot. Esiopetusikäisen lapsen sosiaaliset taidot näyttyvät ryhmätilanteissa ja kaverisuhteiden luomisessa. Neuvottelutaito, joustavuus ja tunnetaidot alkavat kehittyä, jolloin vuorovaikutuksessa oleminen alkaa helpottua. Vastaavasti tunnereaktiot voivat edelleen olla voimakkaita lapsen hermostuessa. Lapsen sosiaalisessa kehityksessä kavereilla ja yhteisillä leikeillä on tärkeä rooli sosiaalisten taitojen kypsymisessä. Kavereiden mielipiteet alkavat vaikuttaa omiin tunnetiloihin ja toimintatapoihin enenevässä määrin. Myös lapsen moraalinen käsitys kehittyy esiopetusiässä. Tällöin lapsi alkaa pohtia oikean ja väärän erottamista, oikeudenmukaisuutta, epäreilua ja reilua. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018.)

Kielelliset taidot näyttyvät lapsen kykyä jäsentää havaitsemaansa, olla osana omaa kasvuympäristöään, hankkia tietoa ja olla vuorovaikutuksessa. Kieli vaikuttaa myös käyttäytymiseen sekä ajatusten ja tunteiden nimeämiseen. Kielen kehittymiseen vaikuttavat olennaisesti myös luku- ja kirjoitustaidon oppiminen. (Ojala 2020, 58.) Kieli muodostuu eri rakenteista, joita ovat äänteet, sanat ja lauseet sekä niiden muodostaminen. Lapsen sanavarasto kehittyy nopeasti, ja on tutkittu, että esimerkiksi 5-vuotiaan lapsen sanavarasto muodostuu noin 2000 sanasta. Kielen kehittymiseen liittyvät myös taivutusmuotojen ja aikakäsitysten ilmaiseminen puheessa. 5-6 -vuotias lapsi kykenee ilmaisemaan ajallista järjestystä puheessaan. Tutkimuksen mukaan (Lerkanen ja Poikkeus 2006) esiopetusikäinen lapsi osaa esiopetusvuoden alussa nimetä 16 ja lopussa 22 kirjainta. Esiopetuksessa tapahtuva toisto on olennainen osa kielellisten taitojen kehittymistä. Kirjaintietoisuus vaikuttaa merkittäväällä tavalla luku- ja kirjoitustaidon kehittymiseen. (Ojala 2020, 65.)

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kielellisiä taitoja tuetaan mahdollistamalla lapselle monipuolinen valikoima erilaisia kielellistä harjoittelua tukevia materiaaleja ja niitä tulisi olla sijoiteltu toimintaympäristön eri osiin. Lapsella tulisi olla myös mahdollisuus käyttää materiaaleja itsenäisesti. Kielellistä toimintaa ovat myös esimerkiksi aikuisen ja lapsen väliset satu- ja lukuhetket pienryhmätoiminnan tai leikkituokioiden lomassa. Myös se, että toimintaympäristössä on näkyvillä runsaasti kirjoitettua tekstiä, tukee lapsen ymmärrystä kielen merkitystä ja käyttötarpeita kohtaan. Myös lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus on olennainen osa sanavaraston kehittymistä. Keskustelu, havainnointi, kuunteleminen ja aktiivinen osallistuminen vaikuttavat kielellisten taitojen kehittymiseen. Kielellisten taitojen kehittämiseksi lasta tulee kannustaa harjoitteluun leikin ja lapsen omien mielenkiinnon kohteiden kautta. Erilaisten äänien kuunteleminen, riimitely, sanojen tavuttaminen ja erottelu, sekä äänneiden ja sanojen yhdisteleminen lisäävät lapsen kielellistä tietoisuutta. Symboleiden ja merkkien sekä nimien kirjoittaminen edistää kirjoitustaidon kehittymistä. (Merisuo-Storm 2010, 25-26.)

Esiopetusikäisen lapsen kielenkehitys on vaiheessa, jossa lapsi puhuu melko selkeästi. Lapsen puheessa voi olla edelleen äännevirheitä, jotka korjautuvat myöhemmässä vaiheessa. Käsitteet alkavat olla esiopetusikäisellä lapsella hyvin hallussa, mutta abstraktien kielikuvien ymmärtäminen voi olla haasteellista. Numerot ja kirjaimet alkavat kiinnostaa lasta, jolloin osa oppii kirjoittamaan ja tunnistaa oman nimensä ja lapsi saattaa oppia myös lukemaan ja kirjoittamaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.)

Varhaislapsuudessa matemaattiset taidot kehittyvät käsikädessä ajattelun taitojen ja loogisen päätelyn kanssa. Varhaiskasvatuksikäisen lapsen kehityksen kannalta tärkeimpiä matemaattisia taitoja ovat laskemisen taidot, matemaattisloogiset taidot, matemaattiset suhteet ja niiden ymmärtäminen sekä lukumäärien ymmärtäminen. (Ojala 2020, 67) Käytännössä nämä taidot näyttäytyvät numeroiden tunnistamisena, yksinkertaisina yhteen- ja vähennyslaskuina sekä vertailun, luokittelun ja sarjoittamisen harjoituksina. Noin 5-vuotias lapsi osaa luetella lukusanoja oikeassa järjestyksessä ja kykenee lyhentyneeseen laskemiseen. Esimerkiksi lapsi tunnistaa nopan silmäluvun ilman jokaista pistettä erikseen laskemalla. (Ojala 2020, 71.)

Lapsen motoriset perustaidot aktivoituvat ja kehittyvät lapsen harjoitellessa omaksumiaan taitoja monipuolisesti samalla tutkien kehonsa uusia liikunnallisia mahdollisuuksia. Kehon kontrolloiminen ja koordinaatiokyky kehittyvät koko ajan. 5-6-vuotiaan lapsen liikkuminen on jo tehokasta ja koordinoitua. Visuaalimotoriset taidot kehittyvät esiopetusvuoden aikana kouluikää lähestyttäessä. Visuaalimotorisia taitoja ovat muun muassa kiinniottaminen, köydellä kävely ja kohteeseen osuminen. Lapsen kasvaessa kohti esiopetus- ja kouluikää, motorinen kehitys on vaiheessa, jossa olemassa olevia motorisia taitoja vahvistetaan ja kehitetään uudenlaisten liikuntamuotojen avulla. Reaktiokyky, nopeus ja koordinaatio kasvavat. Motoriset taidot ovat yhteydessä lapsen liikuntatottumuksiin. Varhaiskasvatuksessa motoristen taitojen kehittymistä voidaan tukea lisäämällä fyysistä liikuntaa. (Ojala 2020, 97-100.) Esiopetusikäinen lapsi nauttii liikkumisesta, erityisesti vapaasta, luovasta liikunnasta. Fyysisen kasvun nopeassa vaiheessa lapsen motorisissa taidoissa voi ohimennen olla kömpelyyttä. Hienomotoriset taidot, kuten sorminäppäryys, vakiintunut kynäote ja käden ja silmän yhteistyö kehittyvät. Käsillä tekeminen, leikkaaminen, piirtäminen, leipominen ja jopa tarkka työskentely ovat usein lapselle mieluisia tekemisiä ja onnistuvat esiopetusikäisellä useimmiten hyvin. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019.)

3 ONNISTUNEEN SIIRTYMÄVAIHEEN EDELLYTYKSIÄ

Varhaisvuosien siirtymiä ohjaavat ja tukevat varhaiskasvatuslaki, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet sekä kouluun siirryttäessä perusopetuslaki ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Nämä asiakirjat edellyttävät siirtymien suunnittelua sekä yhtenäisten käytäntöjen muodostamista. Lisäksi ne muodostavat kokonaisuuden, joka vahvistaa hyvinvointia, oppimista, kasvua ja kehitystä luoden selkeän jatkumon lapsuuden merkittäviin oppimisympäristön vaihdoksiin. Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstön sekä lapsen huoltajien välillä luo mahdollisuuden eheän kasvun- ja opinpolun muodostumiselle. Huoltajien rooli siirtymävaiheissa näyttäytyy asiantuntijuutena, tiedonvälittäjinä sekä henkilöstön yhteistyökumppaneina lapsen liittyvissä asioissa. Huoltajien osallistuminen siirtymävaiheiden suunnitteluun ja toteutukseen edistää lapsen sopeutumista uuteen toimintaympäristöön. (Karikoski & Tiilikka 2017, 78-79.)

Siirtymätilanteiden helpottamiseksi paikallisissa varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmissa tulisi suunnitella siirtymävaiheiden käytännöt ja niihin kuuluvat prosessit. Vaikka varhaiskasvatuksessa oleva lapsi on usein kokenut monta erilaista siirtymää ja lapsuuden muutosprosessia, kuten siirtymän kotoa varhaiskasvatukseen, lapsi tarvitsee edelleen sekä vanhempien että henkilökunnan tukea esiopetukseen siirtymisessä. Esiopetukseen siirtyminen muuttaa merkittävästi lapsen roolia sekä tuo muutoksia totuttuun toimintaympäristöön ja -kulttuuriin. Myös sillä on merkitystä, missä esiopetusta toteutetaan. (Karikoski & Tiilikka 2017, 89.)

Vuosien mittaan esikoulutoiminta on kytketty tiettyihin yksiköihin ja usein se on organisoitu koulujen yhteyteen. Päiväkodin vanhimpia lapsia on tällöin alettu kutsua viskareiksi, ja viskarit ovat muodostuneet osittain omaksi ryhmäkseen. Viskaritoimintaan siirtymistä luonnehditaan yhdeksi siirtymäksi päiväkodin sisällä. Viskariksi siirtymisen myötä lapset toteuttavat enemmän kirjallisia tehtäviä ja lapsia luonnehditaan päiväkodin vanhempina ja samalla pystyvimpinä. Viskaritoiminnalla valmistaudutaan esikouluun ja koulumaailmaan. (Karila, Lipponen & Pyhältö 2013, 22).

Esikouluun siirtyvä lapsi ja hänen huoltajansa tulee perehdyttää esikoulun toimintakulttuuriin ja kasvuympäristöön kasvun ja oppimisen jatkumon ja eheän opinpolun toteutumiseksi. Myös tiedonsiirron rooli huoltajien, esiopetuksen ja edellisten oppimisympäristöjen välillä on tärkeää, että siirtymä sujuisi lapsen kannalta mahdollisimman joustavasti ja onnistuneesti. (Karikoski & Tiilikka 2017, 89.)

Siirtymät vaikuttavat lapsen hallinnan tunteeseen. Ennustettavuus ja hallittavuus ovat lapsille tärkeitä osasia lapsen kasvussa ja kehityksessä. Siirtymävaiheissa on tärkeää huomioida nämä tekijät, jotta dynaaminen vastaavuus lapsen ja uuden toimintaympäristön välillä olisi onnistunut. Tässä kohdassa aikuisen toiminnalla on suuri merkitys. Ennakoon tapahtuva tutustuminen sekä lapsen ja toimintaympäristön että lapsen ja aikuisen välillä on erityisen tärkeässä roolissa. (Karila 2013, 138). Lapsen aloittaessa toimintansa uudessa toimintaympäristössä, on aloitusjakson suunnittelu tärkeää. Ihanteellisessa tilanteessa lapsen siirtyminen uuteen toimintaympäristöön tapahtuu

vähitellen ja pehmeästi. (Karila 2013, 139.) Lapsen siirtyessä esiopetukseen, pehmeä ja vähitellen tapahtuva aloittaminen ei ole useinkaan mahdollista. Tällöin on tärkeää kiinnittää huomiota esiopetusvuoden aloitusjaksoon, jossa tutustumiselle, lapsen mielenkiinnon kohteille ja kuulluksi tulemiselle annetaan aikaa. Lapsen tullessa aidoksi kuulluksi uudessa tilanteessa, vahvistuu lapsen luottamus uudessa toimintaympäristössä pärjäämiseen, uusiin aikuisiin sekä lapsen elämässä tapahtuvaan luonnolliseen jatkumoon. (Karila 2013, 133.)

Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtyminen tapahtuu yhdessä huoltajien kanssa lapsen etu huomioiden. Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on luoda sujuvat käytännöt tiedonsiirrolle ja yhteistyön rakentamiselle. Tiedonsiirrossa hyödynnetään varhaiskasvatuksessa luotuja dokumentteja, kuten varhaiskasvatussuunnitelmaa, jossa lapsen oppimista ja kehitystä kuvataan. Tiedonsiirron tavoitteena on, että lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvä keskeinen tieto välittyy yksiköstä toiseen lapsen siirtyessä esimerkiksi varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Siirtymävaiheen tiedonsiirrossa on tärkeää hyödyntää sekä aikaisempien että tulevien opetushenkilöiden asiantuntemusta. (Opetushallitus 2014, 26.)

Yhdessä varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden lapsen oppimisen ja kehityksen etenemiselle. Laadukkaan oppimiskokonaisuuden takaamiseksi on tärkeää, että varhaiskasvatus- ja esiopetushenkilöstö tuntee varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelman sekä koulutusjärjestelmän keskeiset tavoitteet, käytännöt ja ominaispiirteet. (Opetushallitus 2014, 25-26.) Yhteistyön ja siirtymävaiheen onnistumiseksi on myös tärkeää, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstöllä on mahdollisuus tutustua toistensa oppimisympäristöihin sekä toimintaan (Opetushallitus 2014, 24).

Lapsen ollessa päivähoitossa vanhemmat ja henkilökunta tapaavat toisiansa päivittäin, mikä helpottaa vuorovaikutussuhteen ja luottamuksen rakentamista eri toimijoiden välillä. Siirryttäessä päiväkodista eteenpäin vanhempien ja työntekijöiden päivittäiset kohtaamiset vähenevät. On tärkeää, että niin vanhemmat kuin etenkin työntekijät ottavat aktiivista roolia yhteistyön rakentamisessa ja ylläpitämisessä. (Karila ym. 2013, 53.)

Onnistuneen siirtymävaiheen edellytyksiä ovat siis perheen ja henkilöstön keskinäinen tutustuminen ja tiedon jakaminen, lapsen ja vanhempien tutustuminen uuteen toimintaympäristöön ja sen toimintakulttuuriin, mahdollisuus vanhempien ja lasten osallisuuteen siirtymävaiheen suunnittelussa, lapsen kasvun ja oppimisen jatkumo henkilöstön ja vanhempien pedagogisten keskustelujen ja yhteisten kasvu- ja oppimissuunnitelmien laatimisen myötä, sekä kasvatusyhteistyön mahdollistaminen. Kasvatusyhteistyön toteuttamisessa työelämän tuella on merkittävä rooli. Vanhempien osallisuus ja kasvatuskumppanuus mahdollistuu paremmin työelämän salliessa lasten vanhemmille mahdollisuuden varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen tutustumiseen sekä osallistumisen työpäivän aikana järjestettäviin vierailu- ja teemapäiviin sekä pedagogisiin keskusteluihin. (Karikoski & Tiilikka 2017, 94.)

Heinäveden kunnan esiopetussuunnitelman mukaan varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtymisessä hyödynnetään yhteistyötä esiopetuksen, varhaiskasvatuksen, vanhempien ja tarvittaessa moniammatillista yhteistyötä tekevien tahojen välillä. Onnistuneella yhteistyöllä siirtymävaiheessa turvataan lapsille turvallinen, hyvinvointia ja oppimista tukeva siirtymä. Esiopetukseen siirtymistä tuetaan tekemällä uusi oppimisympäristö tutuksi sekä vanhemmille että lapsille. Myös toiminnasta ja henkilöstöstä tiedottamisella pyritään tukemaan uuteen vaiheeseen siirtymistä. (Heinäveden Kunta s.a., 19-20.) Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaan siirtymätilanteessa varhaiskasvatusyksikön tehtävänä on huolehtia tarvittavasta tiedonsiirrosta huoltajien luvalla. Tiedonsiirrossa tulee huomioida muun muassa tuen tarve ja tieto monialaisesta yhteistyöstä. Ennen esiopetukseen siirtymistä, vanhemmille ja lapsille järjestetään tutustumistilaisuus. Huoltajia tiedotetaan esiopetuksen käytännöistä, toimintatavoista sekä sisällöistä. Esiopetuksen alkaessa järjestetään vanhempaintilaisuus, jossa huoltajien tietoon saatetaan vuosisuunnitelma, tiedottamisen käytännöt ja huoltajille tarkoitettujen tilaisuuksien toteuttaminen. (Heinäveden kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 15-16.) Siirtymävaiheissa perheiden tukena toimii myös varhaiskasvatuksen palveluohjaus, joka antaa tietoa varhaiskasvatuksen toteuttamisen eri vaihtoehtoista (Heinäveden kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 16).

3.1 Toimintaympäristön merkitys siirtymävaiheessa

Varhaiskasvatuksessa oleva lapsi viettää suuren osan lapsuudestaan erilaisissa varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä, kuten päiväkodissa tai esiopetuksessa. Toimintaympäristöllä on tällöin valtava merkitys. Pedagoginen toimintaympäristö rakentuu jatkuvasti arjen käytäntöjen mukaisesti, ja sitä määrittävät niin päiväkotien sisäiset tarpeet ja toiminnot, kuin kulttuurilliset sekä yhteiskunnalliset tekijät. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöt ovat siis tietoisesti ja tiedostamatta rakennettuja tiloja. (Karila 2013, 72.) Varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirryttäessä, oppimisympäristön fyysinen muutos on merkittävä osa siirtymää. Fyysisellä oppimisympäristöllä tarkoitetaan tiloja, joissa varhaiskasvatus ja esiopetus tapahtuvat. Oppimisympäristön suunnittelussa huomioidaan tilat, kalusteet ja välineet. Suunnitteluun osallistuvat varhaiskasvatuksen ammattilaisten lisäksi myös lapset huoltajineen. Oppimisympäristöt suunnitellaan niin, että ne tukevat monipuolisesti lapsen kasvua ja kehitystä. Oppimisympäristön vaihdokset mahdollistavat lapselle kokemusmaailman laajenemisen, sekä rutiinien ja roolien muuttumisen. (ePerusteet 2017.) Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tarkoituksena on luoda turvallinen oppimisympäristö, joka parhaalla mahdollisella tavalla tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Oppimisympäristö käsittää tilat, välineet, tarvikkeet ja yhteisön. Oppimisympäristö on kokonaisuus, jossa tärkeimpinä huomionkohteina ovat pedagogiikka, lapsen osallisuus ja vuorovaikutus. Se muodostaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön kokonaisuuden. (ePerusteet 2017.) Fyysisen toimintaympäristön muuttuessa, muuttuu myös sosiaalinen tila. Sosiaalinen tila yhdistyy fyysiseen ympäristöön, sillä tilassa ja toimintaympäristössä toimivat henkilöt luovat siihen erilaisia merkityksiä. Toimintaympäristön rakenne vaikuttaa myös siihen, millaista toimintaa siellä on mahdollista järjestää, miltä tila näyttää yksilön ja yhteisön näkökulmasta ja millaista toimintaa tilalla voidaan ehkäistä. (Karila 2013, 96.)

Uuteen kasvatusyhteisöön ja toimintaympäristöön siirtyminen on lapselle merkittävä tapahtuma. Siirtymissä lapsi joutuu pohtimaan omaa identiteettiään ja toimijuuttaan suhteessa uusiin yhteisöihin ja ympäristöön sekä niiden tuomiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Samanaikaisesti myös uusi yhteisö ja toimintaympäristö muovaavat lapsen identiteettiä ja toimijuutta. Se millainen perusta varhaiskasvatuksessa luodaan lapsen oppimiselle, kasvuille ja kehitykselle vaikuttaa osaltaan siihen miten lapsi kokee siirtymän esi- ja alkuopetukseen. (Karila ym. 2013, 53) Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea lapsen huoltajia kasvatustehtävässään myös siirtymävaiheessa. Oppimisympäristön muutos on lapsen lisäksi merkittävä asia myös vanhemman elämässä. Oppimisympäristön muuttuessa edessä on yhteistyön rakentaminen uudestaan tutun henkilökunnan vaihtuessa uusiin. Sekä lapset että heidän huoltajansa joutuvat muodostamaan uusia vuorovaikutussuhteita sekä käytäntöjä. Vuorovaikutussuhteiden muodostumisen sekä tasa-arvoisten lähtökohtien saavuttamiseksi siirtymätilanteissa on tärkeää huomioida lapsen lisäksi myös huoltajat. Vanhempien osallisuus on osa ehkäisevää työtä edistäen kokonaisvaltaisesti hyvinvointia ja terveyttä sekä mahdollistaen tasa-arvoisen kuulluksi tuleminen yhteisössään tai toimintaympäristössään. Toimintaympäristöissä, joissa työskennellään olennaisesti lasten parissa, on tärkeää, että yhteistyö ja osallistumisen kokemukset mahdollistuvat. (Perälä, Halme & Kanste 2013, 128.)

3.2 Moniammatillisuuden ja monialaisen yhteistyön merkitys siirtymävaiheessa

Lapsiperheet muodostavat merkittävän osan sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttäjistä lapsen viettäessä suurimman osan lapsuudestaan varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen toimintaympäristöissä. Lisäksi perheet käyttävät useita muita erilaisia lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä palveluita. Osa näistä palveluista kulkee lapsen ja perheen mukana muun muassa oppimisympäristöstä seuraavaan. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tarkoituksena on tukea vanhemmuutta, varhaista tunnistamista sekä tuen antamista. Edistävien ja ehkäisevien toimintojen muodostamiseksi sosiaali- ja terveyspalvelut painottavat eri yhteistyötahojen vastuiden ja velvollisuuksien osuutta. Useat sosiaali- ja terveyspalveluissa ilmenevät säädökset velvoittavat monialaiseen yhteistyöhön, mutta antavat heikosti ohjausta näiden tukirakenteiden ja yhteistyön muodostamiseen. (Perälä ym. 2013, 121-122.) Varhaiskasvatuslaissa kuntia veloitetaan monialaiseen yhteistyöhön opetuksen, liikunnan ja kulttuurin, lastensuojelun ja muun sosiaalihuollon, neuvoloiden ja muiden terveydenhuollon tahojen kanssa (Varhaiskasvatuslaki §7/2018).

Suomalaisen varhaiskasvatuksen yhdeksi tunnusmerkiksi esitellään usein moniammatillinen ja korkeasti koulutettu henkilöstö (Karila 2016, 38). Voidaan puhua sekä varhaiskasvatuksen sisäisestä moniammatillisesta työstä, jolla tarkoitetaan päiväkodin eri koulutustaustaisien työntekijöiden työskentelyä yhdessä tai varhaiskasvatuksen ulkoisesta moniammatillisesta työstä, joka tarkoittaa päiväkodin yhteistyötä muiden samojen lasten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa (Karila & Nummenmaa 2001, 146). Ideaalinen varhaiskasvatus on itsessään moniammatillista sisältäen useita eri koulutuksen saaneita ammattilaisia. Varhaiskasvatuksessa työskentelee kasvatustieteen kandidaatteja ja maistereita, sosionomeja sekä lähihoitajia, joiden koulu-

tustaustassa painottuvat erilaiset lähtökohdat. Kasvatustieteen kandidaatti tai maisteri on pedagogiikan ammattilainen, kun taas sosionomin osaamisalaa on sosiaali- ja terveysala. Lähihoitajat ovat hoidon- ja huolenpidon ammattilaisia. (Karila 2013, 36.)

Varhaiskasvatuksen osaamisalue rakentuu selkeimmin sekä eri ammattiryhmien erityisosaamiselle, että sen perustalta rakentuvalle työyhteisön yhteiselle moniammatilliselle osaamiselle. Kaikkien varhaiskasvatuksen työntekijöiden osaamisesta muodostuu kokonaisuus. Kehittäessä moniammatillisuutta on olennaista tunnistaa yhteistyötä jakavien ammattiryhmien erityisosaamisalueet. (Karila & Nummenmaa 2001, 34.)

Moniammatillista yhteistyötä varhaiskasvatuksessa tehdään sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Tärkeässä roolissa ovat erityisesti neuvola ja lastensuojelu. Yhteistyö näiden toimijoiden välillä on merkittävässä osassa silloin, kun herää huoli lapsen hyvinvoinnista tai lapsi on erityisen tuen tarpeessa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on muun muassa arvioida lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja kasvua, jota hyödynnetään esimerkiksi terveystarkastuksissa. Moniammatillisen yhteistyön tarkoituksena on tunnistaa varhaisessa vaiheessa lapsen tuen tarve ja suunnitella ja järjestää sopivia palveluita sen toteutumiseksi. (ePerusteet 2018.)

Heinäveden kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa moniammatillisuudella ja monialaisella yhteistyöllä tavoitellaan lapsen hyvinvoinnin lisäämistä. Yhteistyötä tehdään Siun Soten palveluiden, kuten neuvolan, varhaisen tuen, perhetyön, lapsiperheiden kotipalvelun ja perheneuvoloiden sekä erikoissairaanhoidon ja lastensuojelun kanssa. Lisäksi erityislastentarhanopettajan konsultaatiota hyödynnetään eri yksiköissä tarvittaessa. (Heinäveden kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 37.)

Mikäli lapsella on tuen tarvetta, päätöksen tehostetun tuen tarpeesta tekee erityislastentarhanopettaja. Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kohdalla moniammatillinen yhteistyö korostuu, kun suunnitellaan ja toteutetaan tarvittavia tukimuotoja. Tuen järjestämiseksi on tärkeää, että paikalliset lapsi- ja perhepalvelut muodostavat toimivan kokonaisuuden. Monialaista yhteistyötä toteutetaan huoltajien suostumuksella. (Heinäveden kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 64.)

Monialainen yhteistyö toteutuu muun muassa yhteistyöpalavereiden avulla. Verkostopalavereiden tarkoituksena on käsitellä lapsen asioita ja huolehtia tarvittavien palveluiden järjestämisestä. Verkostossa voivat olla mukana esimerkiksi perheet, lastensuojelu, terapeutit ja erikoissairaanhoido. Lapsen kehityksen kannalta oleelliset asiat kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan, jonka myötä tieto tuen tarpeesta siirtyy varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Myös yksikköjen, kuten päiväkodin ja esiopetuksen sekä huoltajien väliset tiedonsiirtopalaverit tukevat lapsen ehyttä siirtymää. (Heinäveden kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 65.)

Monialainen yhteistyö sekä toimiva palveluiden koordinointi luovat eheän kokonaisuuden lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi. Erityisesti useita erilaisia palveluita saavat perheet kokevat, että yhteistyön toimivuuteen vaikuttaa osallistumisen mahdollistaminen tai riittävä asioista ja palveluista

tiedottaminen. Monialaisen yhteistyön haasteeksi nousee usein johdonmukaisen ja kohdennetun kokonaisuuden puuttuminen. Tällöin vastuualueiden jakoa ei ole tehty riittävän selkeästi ja palveluntuottajien sekä eri organisaatioiden rajat ovat häilyvät. Myös palveluntuottajien ja eri yhteistyötahojen tuntemus toistensa toiminnasta ja osaamisesta on tärkeää, jotta monialainen yhteistyö ja palvelut kohdentuisivat lapselle tai perheelle parhain mahdollisin tavoin. Yhteisesti sovitut selkeät tavoitteet, toimintatavat, voimavarat, vastuunjako sekä seurantajärjestelmä eri toimijoiden ja palveluntuottajien välillä mahdollistaa toimivan moniammatillisen yhteistyön. (Perälä ym. 2013, 129-130.)

Moniammatillisen yhteistyön ja palveluverkoston luomisen haasteina koetaan usein puutteelliset palvelut tai epävarmuus niiden järjestämisestä. Kuntien taloustilanteet voivat vaikuttaa palveluiden järjestämiseen, jolloin eri palveluiden toteuttamistavasta ei välttämättä ole aina tietoa. (Perälä ym. 2013, 132.)

3.3 Syrjäytymisen ehkäisy siirtymävaiheessa

Syrjäytymisellä tarkoitetaan tavallisesti huono-osaisuutta, joka vaikeuttaa yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumista. Puutteellinen koulutus, elämänhallintataidot tai työttömyys voivat olla joko syy tai seuraus syrjäytymisestä. Syrjäytyminen voi alkaa jo sikiöaikana, riippuen erilaisien kehityspolkujen ja huono-osaisuuden kasautumisesta. (Kajantie, Hovi, Eriksson, Laivuori, Andersson ja Räikkönen 2013, 23.)

Oppimisympäristön hyvillä vuorovaikutussuhteilla sekä opettajan tai ohjaajan sensitiivisyyteen perustuvilla ohjauskäytännöillä on merkitystä syrjäytymisriskin pienemiseen. Motivaation puute, itsesäätelyn ongelmat, oppimisvaikeudet ja sosiaalisten tilanteiden vaikeudet kasvattavat syrjäytymisriskiä. Oppimisen tuen puute tai ryhmästä ulkopuoliseksi jääminen vaikuttavat myös syrjäytymisriskin kasvamiseen. (Poikkeus, Rasku-Puttonen, Lerkkanen, Kuorelahti, Siekinen, Kiuru & Nurmi 2013, 111.)

Tasa-arvon toteutuminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ovat olennainen osa syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä. Erityisesti sukupuolten väliseen tasa-arvoon on alettu kiinnittää huomiota yhteiskunnassa. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa painotetaan sukupuoleen liittyvien erityistarpeiden huomioimista, joka takaa lapselle tasa-arvoiset mahdollisuudet oppimiseen ja koulun aloittamiseen. Tyttöjen ja poikien kehityksessä ja oppimiskyvyssä on eroavaisuuksia, joihin varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tulisi pystyä vastaamaan kaventamalla näiden eroavaisuuksien kuilua. (Ojala 2020, 207-208.) Myös sukupuolisensitiivisyyteen on alettu kiinnittää huomiota varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tasa-arvon toteutumiseksi (Ojala 2020, 214).

Lasten välisissä vertaissuhteissa voidaan havaita syrjään vetäytyviä tai torjuttavia tulevia lapsia. Vertaisryhmästä torjuttuiksi tulevat useimmiten aggressiiviset ja vetäytyvät lapset. Torjuttuiksi tulemisella on negatiivisia vaikutuksia lapsen sosiaaliseen vuorovaikutukseen, mikä mahdollisesti lisää entisestään vetäytymistä tai häiriökäyttäytymistä. Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi pyrkii hakeutumaan kaltaistensa seuraan, jolloin torjuttuiksi tuleminen vahvistaa entisestään sekä ongelmakäyttäytymistä

että syrjäytymisen mahdollisuutta. Kun torjutuksi tuleminen perustuu kiusaamiseen, negatiiviset vaikutukset voivat aiheuttaa ongelmia myös lapsen tunne-elämän ja itsetunnon kehittämisessä. Negatiivinen vuorovaikutuksen kehä, jossa torjutuksi tulemiseen liittyy useita eri tekijöitä, altistavat sosiaalisten taitojen kehittymättömyydelle, heikon itsetunnon kehittymiselle, kielteisille käsityksille ja odotuksille omasta itsestä, myönteisen vuorovaikutuksen vähyydelle sekä epäsuotuisille aikeille muita kohtaan. (Ojala 2020, 89-90.)

Negatiivisen vuorovaikutuksen kehän katkaisemiseksi lapsi tarvitsee aina aikuisen apua. On tärkeää, että lasten keskinäistä vuorovaikutusta seurataan systemaattisesti, jolloin erilaisten kiusaamistilanteiden havainnointi on helpompaa. Fyysiset teot ja kielellinen väkivalta voi jäädä helposti huomaamatta, jos leikki- ja toimintatilanteita ei havainnoida riittävästi. Kiusaamistilanteita ehkäistäkseen aikuisen on tunnettava lapsiryhmä riittävän hyvin. Kiusaamiskokemuksia syntyy esimerkiksi silloin, kun lapsi kokee jäävänsä ryhmästä ja leikistä ulkopuolelle. Tutkimusten mukaan kiusaamisen taustalla on usein halu saada ja käyttää valtaa ryhmässä. 5-vuotiaat lapset kokevat vertaisryhmän hyväksynnän tärkeämmäksi kuin ulkopuolisten. Ryhmässä on tärkeää tuntea yksimielisyyttä, jolloin kyseisistä odotuksista poikkeavaa kohtaan koituu kielteisiä seuraamuksia. (Helelius & Lummelahti 2018, 45.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemuksia esiopetukseen siirtymistä tukevista käytännöistä, niiden toimivuudesta ja kehittämisen kohteista. Tutkimuksen tavoitteena on saada tietoa siitä, millaista moniammatillista yhteistyötä siirtymävaiheessa tapahtuu ja millaiselle moniammatillisuudelle henkilöstön mielestä siirtymävaiheessa olisi enemmän tarvetta. Tutkimuksen keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat ”Millaiset käytännöt ohjaavat varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtymistä?” ja ”Kuinka lasta tuetaan uuteen toiminta-/oppimisympäristöön siirtymisessä, jotta ehyt ja tasa-arvoinen opinpolku mahdollistuu?”. Siirtymävaiheiden onnistumisella on tutkittu olevan merkitystä muun muassa lapsen sosiaaliseen sopeutumiseen, koettuun hyvinvointiin sekä akateemiseen menestymiseen myöhemmällä opinpolulla. Useimmiten siirtymävaiheet sujuvatkin lapsen osalta ongelmitta, mutta on kuitenkin mahdollista, että siirtymävaiheissa ilmenevät ongelmat voivat aiheuttaa kauaskantoisia seurauksia tulevaisuutta ajatellen. (Soini, Pyhälto ja Pietarinen 2013, 6.)

Yhteistyötahona toimi Heinäveden kunnan varhaiskasvatuspalvelut. Heinävedellä varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodissa, kahdessa ryhmäperhepäiväkodissa, perhepäivähoidossa sekä esiopetuksessa. Lisäksi varhaiskasvatuksen alaisuudessa toimii myös koululaisten aamu- ja iltapäiväkerho. Esiopetusta järjestetään sekä Heinäveden kunnan kirkonkylällä että Karvion kylällä. Kirkonkylän esiopetus toimii Otto Kotilaisen koulun tiloissa omana yksikkönään. Karviossa esiopetusta järjestetään alkuopetuksen yhteydessä. Pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetus järjestetään joko kirkonkylän tai Karvion esiopetusryhmissä tai tarvittaessa muissa päivähoitoyksiköissä. (Heinäveden kunta, s.a.)

Tutkimus toteutettiin sähköisen Webropol-kyselyn avulla, joka lähetettiin koko varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstölle mahdollisimman kattavan kuvan saamiseksi. Kysely suunnattiin niin lastentarhanopettajille, lähihoitajille, perhepäivähoitajille kuin avustajillekin, jotta tutkimus antaisi vastauksia henkilöstön kokemuksista mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Sähköisen kyselyn lisäksi tietoa kerättiin myös haastattelujen avulla laatimalla sähköisen kyselyn vastaukseen pohjautuvia tarkentavia kysymyksiä haastateltaville. Haastattelu toteutettiin ryhmäperhepäiväkodin, päiväkodin ja esiopetuksen henkilöstölle.

Tavoitteena on tuottaa ajantasaista tietoa Heinäveden varhaiskasvatuspalveluille siirtymävaiheen tämänhetkisestä tilanteesta. Saadun tiedon perusteella on mahdollista kehittää moniammatillisia työkäytäntöjä sekä varhaiskasvatustyksikköjen ja esiopetusyksikköjen yhteistyökäytäntöjä ja toimintaa varhaisen tuen näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoitus onkin tuottaa jotakin, mitä ei ole ennen sanottu sekä siitä tulee olla hyötyä jollekin (Vilka 2015, 31). Heinävedellä ei ole aiemmin tehty tutkimusta siirtymävaiheesta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sen merkityksestä ehyen opinpolun näkökulmasta.

4.1 Laadullinen tutkimus ja aineiston hankinta

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan tyypillisesti kokonaisvaltaista tiedonhankintaa, joka liittyy ihmisten tuottamiin merkityksiin. Tiedonlähteiden ja -antajien joukko valitaan tarkoituksenmukaisesti. Usein tietoa kerätään suhteellisen pieneltä määrältä ihmisiä. Tiedonkeruun tarkoituksena on saada tietoa rajatusta aiheesta, jolloin saatu tieto on ainutlaatuista, eikä sitä voida yleistää. (Tuomi 2017, 97.) Laadullisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan ilmiöitä tai tapahtumia tai ymmärtämään tiettyjä toimintatapoja. Laadullisessa tutkimuksessa teorian merkitys on ilmeinen. Henkilöiden, joilta tietoa kerätään, tulee omata kokemusta ja tietoa tutkittavasta aiheesta mahdollisimman paljon. Tällöin tiedonantajien valintaan tulee kiinnittää huomiota, jotta saadaan kerättyä tarkoitukseen sopivaa tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85-86.) Tiedonkeruussa käytimme kahta erilaista toimintatapaa, kyselyä ja haastattelua. Kysely on menettelytapa, jossa tiedonantajat täyttävät itse heille osoitetun kyselylomakkeen. Kysely toteutettiin sähköisenä kyselynä, joka sisälsi kuusi avointa kysymystä. Kyselyssä on olennaista, että kysymykset ovat tutkimuksen kannalta merkityksellisiä. Kysymysten tulee perustua jo aiemmin tiedettyyn tietoon aiheesta tai ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Asetimme esitetyt kysymykset siten, että ne tukevat tutkimuskysymyksiämme ja tukeutuvat teorian tietoon. Kyselylomake voi olla haasteellinen tapa kerätä tietoa, koska avointen kysymysten vastaukset voivat olla niukkasansaisia. Myös vastaamattomuus on kyselyissä mahdollista. Kyselyyn vastaamisessa myös vastaajan kirjalliset taidot määrittävät pitkälti sen, millaiseksi vastaukset muodostuvat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 74.)

Päädymme sähköiseen kyselylomakkeeseen mahdollistaaksemme henkilöstölle omien näkemysten ja ajatusten esille tuomisen nimettömänä. Lisäksi vallitsevat poikkeusolot vaikuttivat toteutustavan valintaan. Sähköisen kyselyn hyväksi puoleksi totesimme nopean, kohdennetun tavan kerätä tietoa sekä kohderyhmän mahdollisuuden vastata kyselyyn oman aikataulun puitteissa. Haastavaksi sähköisen kyselyn tekeminen teki henkilöstön motivoiminen vastaamiseen. Laitoimme vastausajan puolella välissä henkilöstölle muistutusviestin, jonka jälkeen vastauksia alkoi tulla enemmän. Avoimista kysymyksistä huolimatta, muutamat vastaukset olivat hyvin napakoita, yhden sanan vastauksia, suurin osa vastauksista oli kuitenkin laajoja, hyvin tilannetta avaavia vastauksia.

Saadaksemme tarkennuksia sähköisessä kyselyssä esiin nousseisiin teemoihin, toteutimme lisäksi haastatteluita. Haastattelun etu verrattuna kyselyyn on joustavuus, joka ilmenee mahdollisuutena vaihtaa kysymysten järjestystä haastattelun aikana, toistaa kysymyksiä, selventää ja oikaista väärinymmärryksiä ja käydä syvempää keskustelua aiheesta. Sähköisessä kyselyssä tämä ei mahdollistu. Haastattelun etuna on myös se, että haastateltavaksi voidaan valita sellaisia henkilöitä tai ryhmiä, joilla on tietoa ja kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73-74.) Toteutimme haastattelun henkilöille, joilla on kokemusta tutkittavasta aiheesta useiden vuosien ajalta. Haastattelussa olennaista on sopia haastattelu-aika etukäteen ja antaa kysymykset pohdittavaksi ennen haastattelun alkua (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Tutkimuksessa haastattelujen pohjana toimi sähköinen kysely, johon haastateltavat olivat etukäteen vastanneet. Tässä tapauksessa haastattelun teema ja kysymykset olivat ennestään tuttuja haastateltaville. Haastattelumenetelmäksi valikoitui

avoin haastattelu, joka toteutettiin keskustelunomaisena haastatteluna. Kyseisessä haastattelutavassa voidaan käyttää avoimia kysymyksiä, jolloin keskustelun aihe tai ilmiö on rajattu tai määritelty ja sen tulee liittyä tutkittavaan aiheeseen, jolloin haastattelun tarkoituksena on syventää tiedonantajien vastauksia. Avoimessa haastattelutilanteessa haastattelija voi puuttua keskusteluun tuomalla esiin omia kokemuksiaan tai aiempaa tietämystään. Haastattelijan tehtävänä on myös pitää keskustelu aiheessa, mutta haastateltavalla tulee olla mahdollisuus puhua ja osallistua keskusteluun vapaasti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Toteuttamamme haastattelut antoivat meille lisämateriaalia tutkimusaineistoon.

4.2 Aineiston analyysi

Tutkimuksen aineiston analysointia voidaan tehdä pääpiirteittäin kahdella eri tavalla: joko selittämiseen tai ymmärtämiseen pyrkivällä lähestymistavalla. Selittävä analysointitapa perustuu lähinnä tilastolliseen analyysiin, kun taas ymmärtämiseen pyrkivässä analysointitavassa käytetään laadullista analyysia. Analysointitapaa valitessa näiden kahden vaihtoehdon väliltä valitaan sellainen, joka parhaiten tuo vastauksen tutkittavaan asiaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 219.) Opinnäyttyössämme analyysitapa perustuu selittämiseen, koska kyseessä on laadullisuuteen pohjautuva tutkimus. Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi, jota voidaan käyttää teoreettisena kehyksenä tutkimuksen aineiston ympärillä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Laadullista aineistoa voidaan tarkemmin analysoida muun muassa teemoittelun, sisällönerittelyn, tyypittelyn, diskurssianalyysin tai keskusteluanalyysin menetelmin (Hirsjärvi ym. 2007, 219).

Tutkimuksen analyysimenetelmäksi valikoitui teemoittelu. Teemat jaettiin tutkimuksen keskeisten käsitteiden sekä aineistoissa toistuvasti nousseiden tekijöiden mukaan. Teemat, jotka muodostuivat, olivat toimivat käytännöt siirtymävaiheessa, siirtymävaiheessa ilmenevät haasteet, tukitoimet lapselle ja perheelle, yhteistyötahot siirtymävaiheessa sekä uuden toimintaympäristön vaatimukset ja lapsen osaamisen taso.

Tutkimuksen aineistona toimi sähköisen kyselyn kirjalliset tulokset sekä sähköisen kyselyn pohjalta tehtyjen haastattelujen litteroitu aineisto. Litteroinnilla tarkoitetaan haastatteluaineiston muuttamista tekstimuotoon (Vilka 2015, 137). Haastattelun aineisto litteroitiin tarkasti varmistaaksemme, että litteroitu aineisto vastaa haastateltavien suullisia lausumia ja niiden merkityksiä. Tämän jälkeen litteroitu aineisto jaettiin teemojen mukaisesti. Sähköisen kyselyn vastauksista kootiin myös samankaltaiset tulokset yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi, jonka jälkeen ne asetettiin selkeästi omien teemojensa alle sekä yhdistelemällä ja kirjoittamalla näistä selkeämpiä kokonaisuuksia. Olimme tarkkoja, ettei aineistosta karsiudu olennaisuuksia koostaessamme kokonaisia lauseita ja alustavia yhteenve-toja sähköisen kyselyn tuloksista. Käytimme sekä sähköisen kyselyn, että haastatteluiden tuottamien aineistojen teemoittelussa apuna värikoodeja. Koodasimme sisällöltään samankaltaiset ja samaan teemaan liittyvät aineiston osat samalla värillä, jonka jälkeen tekstiosuudet olivat helpompi koota kokonaisuuksiksi teemojen alle. Teemat nousivat selkeästi sähköisen kyselylomakkeen kysymysten muotoilusta. Teemoittelimme sähköisen kyselyn ja haastatteluiden aineiston aluksi toisistaan erillään, jonka jälkeen yhdistimme aineistot yhteen teemojen mukaisesti havaitaksemme tutkimuksen

kannalta tärkeimmät ja oleelliset toistuvasti esiin nousseet tekijät. Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tutkimusaineiston määrällä ei ole niin suurta merkitystä, vaan laatu merkitsee enemmän. Tavoitteena on, että tutkimusaineisto toimii apuvälineenä asian ymmärtämisessä. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole yleistäminen samassa merkityksessä kuin määrällisessä tutkimuksessa. (Vilka 2015, 150.)

4.3 Tutkimusetiikka ja luotettavuus

Tutkimus toteutettiin keräämällä tutkimusaineistoa sähköisen kyselyn ja haastattelujen avulla. Tutkimus antoi yleisluontoisen kuvauksen Heinäveden kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välisen siirtymävaiheen käytäntöjen tilasta. Tutkijan on aina pidettävä mielessään, että tutkimuksen yleistäminen tehdään aina tulkinnasta eikä tutkimusaineistosta. Tulkinta on tutkijan, tutkimusaineiston ja teorian välisen vuoropuhelun tulos. Kun laadullista tutkimusta lähdetään yleistämään, ehtona toimii tulkintojen kestävyys ja syvyys. (Vilka 2015, 195.) Tutkimusaineisto ei ollut määrällisesti suuri, mutta se kuitenkin vastasi monipuolisesti tutkimuskysymyksiimme, joten siitä oli helppoa tehdä tulkintaa ja johtopäätöksiä. Tutkimustulosta voidaan lähteä yleistämään, kun tutkimustulokset ovat vastaavia tutkimuksella asetettujen päämäärien ja tutkimuskohteen kanssa, eli tutkija on osannut kuvata, että jokin asia on tietyllä tavalla jollekin henkilölle ja jossakin tilanteessa, ajassa ja paikassa (Vilka 2015, 196). Saamamme tutkimustulokset kuvaavat vain Heinäveden kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välisen siirtymävaiheen tilaa ja sen käytäntöjä.

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehtyä tutkimusta voidaan kutsua luotettavaksi, kun tutkimuskohde ja tulkitut tutkimustulokset ovat yhteensopivia eikä teorian muodostamiseen ole vaikuttaneet epäolennaiset tekijät. Tutkija on itse lopulta vastuussa siitä, että tutkimus on luotettava, sillä arvioinnin kohteena on tutkijan tekemät valinnat ja ratkaisut. Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyssä tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuksen toteuttaminen ovat suoranaisesti yhteydessä, eikä niitä voida pitää toisistaan erillisinä tapahtumina. (Vilka 2015, 196.) Käsittelimme aineistoa siten, että siitä ei häviä tutkimuksen kannalta olennaista tietoa, jotta tutkimus pysyy luotettavana. Päädyimme keräämään lisää aineistoa haastatteluiden avulla, jotta saimme tarpeeksi kattavan kuvan siirtymävaiheesta ja samalla se lisäsi tutkimuksemme luotettavuutta. Olemme pyrkineet kuvaamaan ja perustelemaan tekemämme valinnat opinnäytetyömme aikana. Tutkimusta tehdessään tutkijan on pystyttävä kuvaamaan kaikki ratkaisut ja valinnat sekä arvioimaan ratkaisujensa tarkoituksenmukaisuutta tavoitteiden kannalta. Luotettavuuden arviointia tehdään koko ajan suhteessa kaikkiin tutkimuksen valintoihin liittyen. (Vilka 2015, 197.)

5 SIIRTYMÄVAIHTETA TUKEVAT KÄYTÄNNÖT VARHAISKASVATUKSESSA JA ESIOPETUKSESSA HEINÄVEDELLÄ

Opinnäytetyön tavoitteena on ollut selvittää varhaiskasvatuksesta, päiväkodista, ryhmäperhepäiväkodeista ja perhepäivähoidosta, esiopetukseen siirtymisessä tapahtuvia käytäntöjä, haasteita ja monialaista yhteistyötä. Tarkoituksena on ollut selvittää sitä, kuinka siirtymä tukee ehyen ja tasa-arvoisen opinpolun muodostumista. Tutkimuksen aineisto on kerätty sähköisellä kyselylomakkeella ja aineistoa on täydennetty haastatteluilla. Sähköisen kyselyn pohjalta nousi esille viisi pääteemaa, joiden pohjalta aineistoa alettiin tulkitsemaan. Teemat, joiden näkökulmasta siirtymävaihetta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen käsitellään, ovat toimivat käytännöt siirtymävaiheessa, siirtymävaiheessa ilmenevät haasteet, tukitoimet lapselle ja perheelle, yhteistyötahot siirtymävaiheessa sekä uuden toimintaympäristön vaatimukset ja lapsen osaamisen taso. Tässä luvussa esittelemme tutkimuksen tuloksia näiden teemojen näkökulmasta.

5.1 Toimivat käytännöt siirtymisessä

Aineistossa korostui, että henkilöstö piti tärkeänä lapsen kasvussa muodostuvaa jatkumoa, joka jatkuisi varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja kouluun. Jatkumossa lapsi saisi olla yksilöllinen oppija, jonka vahvuudet huomioitaisiin siirtymävaiheissa.

Sekä kyselyssä että haastattelussa esille nousi useita hyviä käytäntöjä, joilla pyritään tukemaan sujuvaa siirtymävaihetta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Toimiviksi käytännöiksi varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtyessä koettiin yksiköiden väliset tiedonsiirtopalaverit, jotka sisältävät lapsen vahvuuksien ja luonteenpiirteiden sekä mahdollisten haasteiden läpikäymistä. Palavereihin osallistuvat lastentarhanopettajat, esiopetuksen opettajat ja mahdollisuuksien mukaan neuvolan työntekijä. Aineistosta kävi ilmi, että tiedonsiirtoa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välillä tapahtuu myös kirjallisen palautteen muodossa, joka täytetään tulevista esikoululaisista. Hyvänä siirtymistä tukevana käytäntönä on koettu lisäksi esikoululaisten vanhempainilta.

Aineistossa nostettiin esille pienen paikkakunnan etuna se, että varhaiskasvatuksen työntekijät tuntevat usein lapset ja perheet jo vuosien takaa, jolloin henkilöstön on mahdollista kertoa lapsen kuumisia jo pidemmältä ajalta, etenkin jos mahdollinen huoli on herännyt jollakin oppimisen osa-alueella.

Sekä sähköisen kyselyn että haastattelun mukaan, esiopetukseen siirtyvät lapset käyvät tutustumassa esiopetukseen ennen sen alkua ja mahdollisuuksien mukaan esiopetuksen opettaja käy tutustumassa lapseen päivähoitossa. Eri yksiköiden 5-vuotiaat ovat myös tutustuneet toisiinsa ennen esiopetuksen alkua. Haastatteluissa tuli ilmi, että ryhmäperhepäivähoidon 5-vuotiaat ovat satunnaisesti vierailleet päiväkodissa tehden esiopetukseen valmistavia tehtäviä päiväkodin samanikäisten lasten kanssa. Haastateltavat pitivät tätä erityisen hyvänä asiana varhaisen tuen tarjoamisen ja tasa-arvon

näkökulmasta. 5-vuotiaille järjestettävät esiopetukseen valmistavat tuokiot, niin sanonut ”viskari-tuokiot”, koettiin myös siirtymistä tukevana käytäntönä. Tutustumiskäynnit esiopetukseen tai muiden yksiköihin 5-vuotiaisiin eivät kuitenkaan toteudu jokaisen yksikön välillä. Sähköisestä kyselystä kävi ilmi, että yhdessä yksikössä tutustumiskäynnit esiopetukseen eivät toteudu joka vuosi.

5.2 Siirtymävaiheessa ilmenevät haasteet ja kehittämisen kohteet

Aineiston perusteella uuteen toimintaympäristöön siirtymisen haasteiksi nousivat tukitoimien kartoittamisen vaikeudet, tasa-arvon toteutumattomuus, siirtymätilanteiden erilaiset käytännöt ja yhteistyön puute eri yksiköiden välillä.

Haasteeksi siirtymävaiheessa koettiin sekä esiopetuksen että varhaiskasvatuksen puolelta varhaisen tuen puuttuminen ja tukitoimien kartoittaminen. Esiopetuksessa varhaista puuttumista toivottiin nykyistä enemmän ja tehokkaammin jo aiemmassa vaiheessa. Aineistoista nousi esiin esiopetuksen henkilöstön toive siitä, että varhaiseen puuttumiseen kiinnitettäisiin varhaiskasvatuksessa tehokkaammin huomiota, jolloin tarvittavia tukitoimia olisi mahdollista saada hyvissä ajoin ennen kouluun siirtymistä esimerkiksi terapia-arviointijonojen ollessa pitkiä.

Ryhmäperhepäivähoidossa varhaisen tuen tehostamiseksi ja tukitoimien tehostamiseksi toivottiin nykyistä enemmän sekä erityislastentarhanopettajan että mahdollisesti myös esiopetuksen opettajien konsultaatiomahdollisuutta. Esiin nousivat erityisesti toiveet erityislastentarhanopettajan ja esiopetuksen opettajan säännöllisistä vierailuista yksiköissä, jolloin mahdolliset tuen tarpeet saataisiin nykyistä paremmin kartoitettua jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Esiopetuksessa uuteen toimintaympäristöön siirtymisessä koetaan haasteellisena esiopetusvuoden pituus, joka on noin kahdeksan kuukautta. Lukuvuoden alussa, syksyllä, aikaa menee ryhmäytymiseen ja sen tukemiseen, kun taas lukuvuoden lopussa, keväällä, aikaa menee erilaisiin tiedonsiirto-palaverihin, kirjallisten palautteiden tekemiseen sekä perhekeskusteluihin. Erityisesti ryhmäytymistä tukeviin taitoihin, kuten sosiaalisiin taitoihin, panostaminen ennen esiopetusvuotta mahdollisesti helpottaisi ryhmäytymistä ja esiopetusvuoden aloitusta. Myös lukuvuoden lopussa velvoittavat perhekeskustelut ja tiedonsiirtokäytännöt vievät resursseja muilta siirtymävaihetta tukevilta toiminnoilta. Esiopetukseen siirtyvien lasten ja esiopetuksen henkilöstön välinen yhteistyö, esimerkiksi edeltävän kevään aikana, voisi tukea tulevan esiopetusvuoden aloitusta ja siihen liittyvää ryhmäytymistä.

Aineistoissa nousi useasti esiin henkilöstön toiveita systemaattisen yhteistyön järjestämisestä esiopetuksen ja muiden varhaiskasvatuksen yksikköjen välillä. Siirtymävaiheeseen ei ole luotu vakiintuneita käytäntöjä, joiden mukaan yhteistyötä voisi luontevasti järjestää. Aineistosta käy ilmi, että eri varhaiskasvatuksen yksikköjen ja esiopetuksen välille on muodostunut muutamia toistuvia yhteistyökäytäntöjä, mutta käytännöt eivät ole kaikille varhaiskasvatuksen yksiköille samoja.

Aineistosta kävi lisäksi ilmi huoli tasa-arvon toteutumisesta esiopetuksen siirtymävaiheessa. Aineiston mukaan esiopetukseen valmistavia taitoja harjoitellaan varhaiskasvatuksessa säännöllisesti ja

niin sanottua viskarivuotta pidetään sekä varhaiskasvatuksen toiminnassa että perheiden osalta arvokkaana asiana. Esiin nousi kuitenkin tasa-arvoisen pedagogisen toiminnan ja opetuksen mahdollistamisen tärkeys jokaiselle 5-vuotiaalle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle. Heinäveden kunnassa päiväkotia on ainoa paikka esiopetuksen lisäksi, jossa työskentelee lastentarhanopettajia, kun taas ryhmäperhepäivähoidon henkilöstö koostuu lähinnä lähihoitajista ja perhepäivähoitajista. Syksyisin tapahtuvat lasten hoitopaikkojen uudelleen sijoittelujen myötä osa ryhmäperhepäivä- tai perhepäivähoidossa olleista lapsista siirtyy tarvittaessa päiväkotiin. Henkilöstö kokisi tärkeänä, että sijoittelussa huomioitaisiin erityisesti kaikki viisivuotiaat tasa-arvoisen opinpolun muodostumiseksi.

5.3 Tukitoimet lapselle ja perheelle siirtymävaiheessa

Tutkimuksen aineistossa käytännön tukitoimiksi siirtymävaiheessa luettiin varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen yhdessä huoltajien kanssa sekä esiopetuksen kasvatustietokeskustelut. Siirtymävaiheen tueksi lapselle ja perheelle mainittiin lisäksi tutustumiskäynnit uuteen toimintaympäristöön yhdessä lapsen kanssa. Kesän aikana esiopetuksesta lähetetään tiedote kotiin, jossa kerrotaan esiopetuksen järjestämisestä. Aineistosta nousi esille yhdeksi tuen muodoksi perheen mahdollisuus esikoululaisen aamu- ja iltapäivähoitoon, joka järjestyy samassa paikassa esikoulun kanssa. Mahdolliset terapiat hoituvat myös esiopetuspäivän aikana. Esiopetusikäinen lapsi on oikeutettu kuljetukseen, mikäli kilometrimäärä on riittävä. Aineistosta kävi ilmi, että vastaajat kokivat tukitoimet perheille ja lapselle pääasiassa riittäviksi.

Tutkimuksesta ilmeni, että kokemukset perheen tukemisesta siirtymävaiheen aikana ovat vaihtelevia. Esiin nousi, että perheitä tuetaan lapsen uudessa elämänvaiheessa esimerkiksi vanhempainiltojen ja esiopetuksesta tiedottamisen avulla. Vastauksissa ilmeni kuitenkin myös huolta siitä, huomioitaanko perhettä siirtymävaiheessa riittävästi. Aineiston mukaan vanhempien ja perheen huomioimisessa olisi kehitettävää ajatellen etenkin vanhempien osallisuutta siirtymävaiheessa. Lisäksi tuli ilmi toive siitä, että erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja heidän perheitään voitaisiin huomioida paremmin, esimerkiksi siten, että varhaiskasvatuksessa järjestettävät terapiat voitaisiin järjestää välillä esiopetuksen tiloissa, jolloin uusi toimintaympäristö tulisi lapselle vähitellen tutuksi ja samalla tieto erityisen tuen tarpeesta siirtyisi tehokkaammin esiopetuksen henkilökunnan tietoon. Aineiston perusteella on yksikkökohtaista, kuinka tuttu tuleva esikoulu ja sen henkilökunta on lapselle ennen esikouluun siirtymistä. Karvion yksikössä esiopetus toimii alkuopetuksen yhteydessä. Esikoululaisella voi olla vanhempia sisaruksia samassa ryhmässä, jolloin kynnys siirtyä esiopetukseen madaltuu.

5.4 Yhteistyötahot siirtymävaiheessa

Selvitimme varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välistä yhteistyötä siirtymävaiheessa. Aineistossa viitattiin jo aiemmin lueteltuihin hyviin ja toimiviin käytäntöihin siirryttäessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Aineiston mukaan yhteistyö varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välillä ilmenee yhteisissä lapsia koskevissa palavereissa ja siirtymävaiheen tutustumiskäynneissä eri toimintayksiköissä. Aineistosta kävi ilmi, että yli puolet sähköiseen kyselyyn vastanneista kokivat yhteistyön esiopetuk-

sen ja varhaiskasvatuksen välillä riittäväksi, ja hieman alle puolet vastanneista toivat ilmi, että yhteistyötä voisi lisätä tai se on vähäistä. Yhteistyössä ja toimintavoissa on yksiköiden välisiä eroja ja resurssien vähyys hankaloittaa yhteistyön lisäämistä. Henkilökunta toivoi enemmän yhteistyötä, esimerkiksi lisäämällä yksiköiden välisiä vierailuita. Lisäksi toivottiin esimerkiksi yhteistä keskustelua, jolla pyrittäisiin selkeyttämään ja yhtenäistämään yksiköiden toimintatapoja ja yhteisiä odotuksia. Tällöin käytännöt yhtenäistyisivät ja toisten yksiköiden toiminta tulisi tutuksi. Haastatellut kokivat, että mahdollisuus avoimen keskustelun lisäämiseen lisäisi myös kunnioitusta toisten työtä ja ammatitaitoa kohtaan. Avoin keskustelu mahdollistaisi tutustumisen yksiköiden toimintatapoihin ja arjessa ilmeneviin haasteisiin ja vahvuuksiin ja näin ollen lisäisi sekä ammatillisen osaamisen jakamista että yhteistyön vahvistumista. Aineiston mukaan toivottiin myös yhteistä toimintaa varhaiskasvatuksen yksiköiden ja esiopetuksen välillä. Tällöin sekä henkilöstö että lapset tulisivat toisilleen tutuksi jo varhaiskasvatuksen alkuvuosina.

Aineiston mukaan moniammatillista yhteistyötä tehdään lähinnä satunnaisesti erityislastentarhaopettajan ja tarpeen mukaan neuvolan terveydenhoitajan kanssa, jolloin lastenneuvolan terveydenhoitaja esimerkiksi vierailee pyydettyä yksikössä. Viime vuosina hän ei ole kuitenkaan pystynyt osallistumaan enää yhtä aktiivisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arkeen oman lisääntyneen työmääränsä vuoksi. Mikäli lapsella on terapiasuhde ennen esiopetukseen siirtymistä, tiedonsiirto terapeuttien ja esiopetuksen henkilöstön välillä on tapahtunut suullisesti erikseen yhteyttä ottamalla.

Aineistosta nousi esiin erityisesti varhaisen tuen antaminen ja sen puute. Yksiköissä toivottiin säännöllistä erityislastentarhaopettajan vierailua ja kontaktia, jota perusteltiin sillä, että tällöin mahdollistuisi systemaattinen seuranta erityislastentarhaopettajan toimesta. Tällä hetkellä erityislastentarhaopettaja käy pyydettyä. Esille nousi huomio siitä, että lasten oppimisessa voi olla isojakoin eroja ja heikoimmat tarvitsisivat tehostettua tukea usein jo paljon aikaisemmassa vaiheessa, kuin mihin tällä hetkellä on pystytty vastaamaan. Erityisesti erityislastentarhaopettajan käyntien toivottiin olevan säännöllisempää, jolloin tukea saataisiin tarvittaessa ajoissa.

Yhteistyöstä ja tuen tarpeista puhuttaessa aineistossa nousi esiin perheiden ja kasvatuskumppanuuden merkitys. Aineistossa korostui, että lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen olisi helpompaa, jos kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyö olisi avoimempaa. Henkilökunta koki haastavana puuttua kasvatukseen ja tukea sitä, jos yhteistyön kodin kanssa on yksipuolista. Erityisesti kasvatuskumppanuuden merkitys korostuu, kun lapsen taitoja valmistetaan esiopetusta varten. Aineiston perusteella henkilökunta toivoi kodin tukevan lasta oppimisprosessissaan. Henkilökunta koki, että kodin tuki ei aina toteudu tai kotona on sellaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen käytökseen, eikä tieto niistä kantaudu henkilökunnan tietoisuuteen. Henkilökunta myös koki, että vanhemmuudella ja kotikasvatuksella on merkitystä uusien asioiden oppimisessa ja opettelussa. Uuden toimintaympäristön vaatimukseen ei aina pystytä vastaamaan pelkästään varhaiskasvatuksen osalta, vaan siihen tarvitaan myös vanhempien osallisuutta ja kotona tehtävää kasvatustyötä. Koetaan, että vanhemmuus voi olla hukassa, jolloin tarvittavaa tukea lapsen oppimiselle ei saada kodista. Tällöin on mahdollista, ettei esiopetukseen tarvittavia valmiuksia saavuteta.

Aineistosta tuli ilmi, että sosiaali- ja terveyspalveluiden muuttuessa eri organisaatioon alaisuuteen, yhteistyö eri toimijoiden kanssa on hieman hankaloitunut henkilöstössä tapahtuvien jatkuvien vaihdoksien takia. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tukena on olemassa kuitenkin varhaisen tuen työryhmä, jossa varhaiskasvatuksen henkilökuntaa on mukana.

Tämän aihepiirin puitteissa nousi esille toive yksiköiden välisestä kunnioituksesta ja tasa-arvoisuudesta. Pidettiin tärkeänä sitä, että jokaisen työpanosta ja lähtökohtia työlle arvostettaisiin eri yksiköiden kesken. Eri yksiköissä työskentelee erilaisia koulutuksia omaavia työntekijöitä, jolloin lähtökohdat työn tekemisellä ovat alusta alkaen erilaiset. Koska koulutustaustat ovat erilaisia, tällöin myös toiminnan painopisteissä on eroavaisuuksia. Kuitenkin koko varhaiskasvatuksen toimintaan on lähtökohtaisesti luotu samat elementit, mutta niitä vain toteutetaan eri koulutustaustoista käsin. Siksi toivottiin moniammatillista yhteistyötä nimenomaan erityislastentarhanopettajan ja esiopetuksen lastentarhanopettajan ammattitaitoa hyödyntämällä. Lisäksi yhteisiä toimintoja koko varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kesken toivottiin entistä enemmän, jolloin lapset ja muut yksiköt tulisivat toisilleen tutuiksi.

5.5 Uuden toimintaympäristön vaatimukset ja lapsen osaamisen taso

Selvitettäessä uuden toimintaympäristön vaatimuksia ja niihin vastaamista, vastauksissa nousi esiin ristiriitoja. Osa vastaajista koki, että varhaiskasvatuksen toiminnoissa pystyttiin huomioimaan riittämissä määrin uuden toimintaympäristön eli esiopetuksen vaatimukset. Tätä perusteltiin muun muassa siten, että esiopetukseen tarvittavia taitoja harjoitellaan erityisesti esiopetusta edeltävänä vuonna ja taitoihin kiinnitetään huomiota muutoinkin, esimerkiksi kannustamalla uuden oppimiseen sekä pyrkimällä oppimisen ja onnistumisen iloon. Nämä koettiin tärkeiksi taidoiksi esiopetukseen siirtäessä.

Tutkimusaineistosta nousi esille myös huoli siitä, että varhaiskasvatuksen toiminnoissa ei pystytä huomioimaan esiopetuksen vaatimuksia. Aineiston mukaan useampi koki, että toiveissa ja odotuksissa saattaa olla hieman epäselvyyttä ja näkemuseroja siitä, mitä lapsen on tärkeä oppia ennen siirtymistä esiopetukseen. Näkemuseroja kuvattiin siten, että varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen odotuksien ja tavoitteiden välissä on kuilu, jolloin odotukset eroavat paljonkin toisistaan. Aineiston mukaan koetaan, että esiopetuksessa on asetettu sellaiset tavoitteet, joihin varhaiskasvatuksessa ei pystytä vastaamaan. Lisäksi koettiin, että varhaiskasvatuksessa painotetaan erilaisia asioita kuin esiopetuksessa. Varhaiskasvatuksessa tärkeimmässä roolissa on leikin kautta tapahtuva oppiminen, kun taas esiopetukseen siirtyvältä lapselta odotetaan enemmän koulumaisia taitoja. Karvion yksikössä haasteena koettiin esiopetuksen ja 1. ja 2. luokan toimiminen samassa ryhmässä. Opettajalla ei ole täysipainotteista aikaa esikoululaisille, eivätkä esikoululaiset ole varsinaisesti omana ryhmänään. Omassa ryhmässä heidän oppimisensa tasoeroihin voitaisiin panostaa enemmän.

Kysyttäessä mitä taitoja lapsen tulisi osata siirtyessä esiopetukseen, esille nousi taidot huolehtia itsestä, sekä omatoimisuus. Näissä taidoissa eriteltiin muun muassa itsenäiset wc-käynnit, ruokailut, pukeutuminen, huolehtiminen omista vaatteista ja tavaroista sekä taito odottaa omaa vuoroaan.

Sosiaalisten taitojen merkitys korostui myös aineistossa. Tärkeinä sosiaalisina taitoina lueteltiin muun muassa kaveritaidot, taito keskittyä ja kuunnella sekä huomioida toiset. Ryhmätyötaidot ja taito leikkiä toisten lasten kanssa tulivat myös ilmi aineistossa. Sosiaaliset taidot tulisivat olla sillä tasolla, että lapsi pärjää ryhmässä. Lisäksi käytöstavat ja taito antaa toisille työrauha tulivat esille. Oman nimen kirjoittamista pidettiin myös tärkeänä taitona.

Aineistosta nousi esille, että lapsen tulisi osata sietää myös pettymyksiä ja hänellä tulisi olla rohkeutta tuoda omat tarpeensa esille ja puolustaa itseään sekä pyytää tarvittaessa apua. Käy myös ilmi, että lapselta odotetaan hänen osaavan olla erossa vanhemmistaan.

Varhaiskasvatuksen lisäksi myös esiopetuksessa pidetään tärkeänä sosiaalisia taitoja, kuten kunnioitusta ja arvostusta toisia kohtaan. Lapsen etu on ensisijainen ja työtä tehdään vahvuuksien kautta ja kehittämällä oppimaan oppimisen taitoja. Esiopetuksessa näitä taitoja pidetään tärkeämpänä, kuin niin sanottuja akateemisia taitoja. Aineistosta käy ilmi esiopetuksen henkilöstön kokevan, että varsinaisten elinikäisen oppimisen taitojen harjoittelun sijasta, suurin osa ajasta menee rauhoittumisen ja maltillisuuden harjoitteluun sekä levottomuuden vähentämiseen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön aiheena oli siirtyminen varhaiskasvatuksesta esiopetukseen Heinävedellä. Tarkoituksena oli tutkia sitä, kuinka siirtymä tukee ehyen ja tasa-arvoisen opinpolun muodostumista. Tutkimme opinnäytetyössämme varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtymävaiheessa ilmeneviä toimivia käytäntöjä, haasteita ja monialaista yhteistyötä sekä niiden mahdollisia kehittämiskohteita. Työn keskeisinä tutkimuskysymyksinä olivat ”Millaiset käytännöt ohjaavat varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtymistä?” ja ”Kuinka lasta tuetaan uuteen toiminta-/oppimisympäristöön siirtymisessä, jotta ehyt ja tasa-arvoinen opinpolku mahdollistuu?”.

Tutkimuksesta kävi ilmi, että Heinäveden varhaiskasvatuksessa lasta pyritään tukemaan siirtymävaiheessa monin eri tavoin ja on useita hyviä käytäntöjä ja toimintatapoja, joilla pyritään onnistuneeseen ja sujuvaan siirtymiseen varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, jolloin myös ehyen ja tasa-arvoisen opinpolun muodostuminen mahdollistuu. Hyvät ja toimivat käytänteet ovat tärkeitä sujuvan siirtymävaiheen luomisessa ja ehyen opinpolun muodostumisessa. Näitä ovat muun muassa mahdolliset tukitoimet lapselle, tiedonsiirtopalaverit, keskustelut, moniammatillinen yhteistyö ja vanhempien huomioiminen ja tukeminen siirtymävaiheessa. Lasta pyritään tukemaan uuteen toiminta- ja oppimisympäristöön siirtymisessä harjoittelemalla uudessa toimintaympäristössä tarvittavia taitoja erilaisen tehtävien avulla. Esiopetukseen siirtyvät lapset tutustuvat uuteen toimintaympäristöön ennen esiopetuksen alkua ja esiopetuksen henkilökunta tutustuu tuleviin esikoululaisiin, jotta kynnys siirtyä esiopetukseen madaltuisi. Erilaisilla tiedonsiirtopalavereilla pyritään saamaan ajankohtainen ja riittävä tieto lapsen asioista uuteen toimintaympäristöön, jotta lasta pystyttäisiin tukemaan oikealla tavalla jo heti alusta alkaen uudessa oppimisympäristössä.

Varhaiskasvatuksen henkilökunta huomioi lapsen siirtymisen esiopetukseen, ja pyrkii ”valmistamaan” lasta ja lapsen taitoja esiopetusta varten. Tarvittavia tuen tarpeita ja tukimuotoja pyritään huomioimaan ja rakentamaan jo varhaiskasvatusvaiheessa esiopetusta ja lapsen koko opinpolkua varten. Voidaan todeta, että varhaiskasvatuksen henkilöstö kaipaa kuitenkin enemmän säännöllistä tukea lasten tuen tarpeiden huomioimiseen ja varhaiseen tunnistamiseen muun muassa erityislastentarhaopettajalta, jotta jokainen lapsi saisi tasa-arvoiset lähtökohdat opinpolulle. Sekä esiopetuksen että varhaiskasvatuksen henkilöstöltä nousi esiin huoli siitä, saadaanko lapselle tarvittavat tukitoimet ja toteutuuko varhainen tunnistaminen riittävän tehokkaasti ennen opinpolun alkua.

Heinäveden varhaiskasvatuksessa on hyviä ja toimivia käytäntöjä lapsen tueksi ja ehyen opinpolun muodostumiseksi siirtymävaiheessa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Niin kuin aiemmin opinnäytetyömme teoriaosuudessa toimme ilmi, onnistunutta siirtymävaihetta tukevia käytäntöjä ovat muun muassa perheen ja henkilöstön keskinäinen tutustuminen ja tiedon jakaminen, lapsen ja vanhempien tutustuminen uuteen toimintaympäristöön ja sen toimintakulttuuriin, mahdollisuus vanhempien ja lasten osallisuuteen siirtymävaiheen suunnittelussa, lapsen kasvun ja oppimisen jatkumo henkilöstön ja vanhempien pedagogisten keskustelujen ja yhteisten kasvu- ja oppimissuunnitelmien laatimisen myötä, sekä kasvatusyhteistyön mahdollistaminen. (Karikoski & Tiilikka 2017,

94.) Tutkimuksen myötä voidaan todeta, että Heinävedellä tukitoimet siirryttäessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ovat lapsen opinpolkua tukevia. Voidaan kuitenkin tehdä johtopäätöksiä siitä, etteivät eri yksiköiden käytännöt kohtaa tai ole tasavertaisia keskenään. Tämä luo mahdollisuuden siihen, että tasa-arvo ei täysin toteudu, ja on riski siihen, että opinpolku ei välttämättä muodostu ehyeksi ja tasa-arvoiseksi kaikille lapsille. Voidaan lisäksi todeta, että varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen odotukset ja toiveet eivät täysin kohtaa muun muassa siitä, mitä lapsen tulisi osata ennen esiopetukseen siirtymistä.

Tutkimuksen perusteella voidaan nähdä, että kehittämistä tarvittaisiin muun muassa varhaiseen tunnistamiseen, käytäntöjen yhtenäistämiseen ja moniammatilliseen työhön sekä erityisesti yksiköiden väliseen yhteistyöhön, jonka myötä tasa-arvon toteutumiseen kiinnitettäisiin enemmän huomiota.

Tarkastellessa opinnäytetyössä saatuja tuloksia, käy ilmi, että Heinävedellä on hyviä käytäntöjä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirryttäessä ja edellytykset ehyen ja tasa-arvoisen opinpolun muodostumiseen on olemassa. Jos kuitenkin tarkastelemme koko Heinäveden eri varhaiskasvatuksen yksiköiden käytäntöjä, voidaan huomata yksiköiden välillä olevan eroja. Tutkimuksesta käy ilmi, että eri yksiköt toivovat hyvin samankaltaisia asioita varhaiskasvatuksesta esiopetukseen siirtymävaiheen tueksi, mutta käytännöt eivät kohtaa toiveiden ja odotusten kanssa.

Onnistuneella siirtymävaiheella luodaan jatkumo lapsen opinpolulle. Siirtymävaiheissa oppimisympäristöstä toiseen on aina mahdollisuus syrjäytymisen riskiin, jos siirtymävaiheet läpi lapsen opinpolun eivät ole sujuvia. On tärkeää, että siirtymävaiheen toiminnoilla tähdätään lapsen hyvinvointiin laaja-alaisesti. Onnistuneen siirtymävaiheen kannalta on tärkeää, että uuden sekä vanhan oppimisympäristön henkilöstö tekevät yhteistyötä ja hyödyntävät monialaisen yhteistyön mahdollisuutta sekä vanhempien tietoa ja kokemuksia. Lapsen oppimiseen liittyvien tietojen jakaminen on ensiarvoisen tärkeää uuteen toimintaympäristöön siirryttäessä, jotta lapsen oppimisen taso, taidot ja tuen tarpeet pystytään huomioimaan heti uuteen toimintaympäristöön astuessa, eikä tule sitä tilannetta, ettei lapsi saisi jo havaittuja tarvittavia tuen muotoja tai tuki katkeaa.

Varhaisen tunnistamisen merkitys korostuu varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Nämä toimintaympäristöt ovat alku lapsen opinpolulle. Olisi tärkeää, että sekä varhaiskasvatuksessa että esiopetuksessa olisi resursseja ja moniammatillista tukea lapsen tuen tarpeiden varhaiseen tunnistamiseen ja siten ennaltaehkäisevään työhön. Panostamalla lapsen opinpolun alkuun ja tärkeisiin siirtymävaiheisiin, edesautetaan lapsen opinpolun mielekkyyttä ja pienennetään mahdollisuutta syrjäytymisriskiin.

Saavutimme tutkimuksen tavoitteet saamalla kattavan ja ajankohtaisen katsauksen siitä, miten siirtymävaihe varhaiskasvatuksesta esiopetukseen Heinävedellä toteutetaan, ja millaisia käytäntöjä ja tukitoimia siihen liittyy sekä näiden merkitystä ehyen opinpolun kannalta. Tutkimus antaa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstölle ajankohtaisen kuvan tilanteesta. Tutkimuksen tulok-

sisä korostui varhaiskasvatuksen eri yksiköiden ja esiopetuksen henkilöstön välisen yhteistyön merkitys siirtymävaiheessa, sekä yhteistyön tärkeys niin vanhempien kanssa, kuin myös moniammatillisesti. Lisäksi tasa-arvon toteutuminen ja sen merkitys ehyen opinpolun näkökulmasta nousi tärkeäksi huomioksi tutkimuksessa.

Opinnäytetyön tekeminen ja sen parissa työskentely oli mielekästä ja onnistui mielestämme hyvin. Aihe itsessään on pysynyt mielenkiintoisena läpi opinnäytetyön tekemisen. Olemme oppineet niin tutkimuksen tekemisestä kuin myös ehyen opinpolun merkityksestä. Tutkimus rikastutti ja avasi tietoa varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen merkityksestä sekä ennen kaikkea siirtymävaiheiden onnistumisen ja sujuvuuden tärkeydestä lapsen kannalta. Teoreettisen viitekehyksen etsiminen ja muodostaminen oli hetkittäin vaikeaa ja käytimme reilusti aikaa siihen, että saimme mielestämme tarpeeksi kattavan kokonaisuuden. Mielestämme teoreettinen tieto pohjustaa monipuolisesti teemmämme tutkimusta ja sen tuloksia. Sähköisen kyselyn ja haastatteluiden toteuttaminen oli sujuvaa, ja saimme näiden avulla lopulta monipuolisesti aineistoa, jonka myötä työskentely sujui luontevasti. Aineiston analysointia helpotti se, että sähköisen kyselyn aineistossa oli hyvin paljon samankaltaisuutta ja haastattelut täydensivät näitä. Aineiston analyysimenetelmäksi nousi nopeasti teemoittelu, sillä aineistosta nousi selkeästi esiin tietyt teemat. Olimme suunnitelleet sähköisen kyselylomakkeen kysymykset siten, että niistä oli helppo nostaa tiettyjä kokonaisuuksia.

Opinnäytetyön rajaaminen vaati pohdintaa. Pohdimme erityisesti sitä, mistä näkökulmasta lähestyimme siirtymävaihetta. Mietimme aluksi lapsen tai vanhempien näkökulmaa. Päädyimme kuitenkin keskittymään nimenomaan vain henkilökunnan kokemuksiin. Tähän vaikutti toive varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhtenäistää siirtymävaiheen käytäntöjä, ja selkeyttää odotuksia ja toiveita. Koimme, että rajaus onnistui lopulta hyvin ja koimme hyväksi, että otimme tutkimukseen mukaan kaikki Heinäveden varhaiskasvatuksen yksiköt. Opinnäytetyö eteni suunnitelmiamme mukaan. Aluksi pohdimme, toteutammeko sähköisen kyselyn jo kevään 2020 lopussa, mutta mielestämme oli hyvä päätös jättää tutkimusaineiston kerääminen syksylle 2020 ja käyttää kesä teoreettisen viitekehyksen hankkimiseen. Alkusyksystä aloimme keräämään tutkimusaineistoa ja analysoimaan saatuja tutkimustuloksia, jonka jälkeen saatoimme tutkimuksemme loppuun. Mielestämme varasimme kokonaisuudessaan riittävästi aikaa opinnäytetyöllemme, mutta muiden opintojen ja työharjoittelun ohella tekeminen on ollut hetkittäin haastavaa ja rankkaa.

Opinnäytetyötämme voidaan hyödyntää esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välisen siirtymävaiheen ja sen käytäntöjen kehittämisen ja yhtenäistämisen tukena. Opinnäytetyön avulla on mahdollista arvioida ja kehittää varhaisen tuen näkökulmasta tämänhetkisiä työkäytäntöjä sekä kehittää moniammatillisen yhteistyön työkäytäntöjä.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

AERILA, Juli-Anna, KINOS, Jarmo ja PÖNTELIN, Riikka 2010. Kielen opettaminen ja vuorovaikutus 4-5-vuotiaiden lasten ryhmässä. Teoksessa KORHONEN, Riitta, RÖNKKÖ, Marja-Leena ja AERILA, Juli (toim.) 2010. Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Uniprint.

ALIJOKI Alisa, ASIKAINEN Mikko, ESKELINEN Mervi, HIENONEN Ninja, HOTULAINEN Risto, JAHNUNKAINEN Markku, KESKINEN HannaLeena, KIRJAVAINEN Tanja, LINTUVUORI Meri, PAANANEN Maiju, REUNAMO Jyrki, SAJANIEMI Nina, SUHONEN Eira, THUNEBERG Helena & VAINIKAINEN Mari-Paoliina, 2018. Oppimisen tuki varhaislapsuudesta toisen asteen siirtymään: tasa-arvon toteutuminen ja kehittämistarpeet. Oppimisen tuki-tutkimushanke. [Viitattu 2020-05-03.] Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161062/55-2018-Oppimisen_tuki_loppuraportti_27.9..pdf?sequence=4&isAllowed=y

AHONEN, Liisa 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus.

AUTIO, Irma 2006. Päiväkodin esiopetussuunnitelma elinikäisen oppimisen oppimisympäristönä. [verkkojulkaisu.] Tampereen yliopisto. [Viitattu 2020-04-09.] Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/76438/lisuri00051.pdf?sequence=1>

EPERUSTEET 2018. Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana. [Viitattu 2020-22-11.] Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/1292284>

EPERUSTEET 2017. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt. Uuraisten kunta. [Viitattu 2020-08-02.] Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/ops/9016024/esiopetus/tekstikappale/9017862>

EEROLA-PENNANEN, Paula, VUORISALO, Mari ja RAITTILA, Raija 2017. Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Vastapaino: Tampere.

ESTOLA, Eila, UITTO, Minna ja KARIKOSKI, Hannele 2020. Suhteet lapsiin työn ytimessä - opettajana esi- ja alkuopetuksessa. Teoksessa KYRÖNLAMPI, Taina, MÄKITALO, Kati ja UITTO, Minna (toim.) 2020. Esi- ja alkuopetuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

HELENIUS, Aili ja LUMMELAHTI, Leena 2018. 2. uudistettu painos. Varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: BoD

HEINÄVEDEN KUNTA 2017. Heinäveden kunnan varhaiskasvatussuunnitelma. [Viitattu 2020-22-11.]

Saatavissa: <https://heinavesi.fi/download.php?id=1460>

HEINÄVEDEN KUNTA s.a. Esiopetus. [Viitattu 2020-07-29.] Saatavissa: <https://heinavesi.fi/esiopetus-2>

tus-2

HEINÄVEDEN KUNTA s.a. Heinäveden kunnan esiopetuksen opetussuunnitelma. [Verkkojulkaisu.]

[Viitattu 2020-11-11.] Saatavissa: <https://heinavesi.fi/download.php?id=149>

HEINÄVEDEN KUNTA s.a. Heinäveden kunnan esiopetuksen suunnitelma. [verkkojulkaisu.] [Viitattu

2020-06-01.] Saatavissa: <https://heinavesi.fi/download.php?id=149>

HIRSJÄRVI, Sirkka, REMES, Pirkko ja SAJAVAARA, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

JANTUNEN, Timo 2011. Esikouluikäisen oppimisen luonne. Teoksessa JANTUNEN, Timo ja LAUTELA, Raija (toim.) 2011. Lapsilähtöinen esiopetus. Tammi: Helsinki.

KAJANTIE, Eero, HOVI, Petteri, ERIKSSON, Johan, LAIVUORI, Hannele, ANDERSSON, Sture ja RÄIKÖNEN, Katri 2013. Alkaako syrjäytyminen jo kohdussa. Teoksessa REIVINEN, Jukka ja VÄHÄKYLÄ, Leena (toim.) 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudemus.

KARILA, Kirsti ja LIPPONEN, Lasse (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Vastapaino: Tampere.

KARILA, Kirsti 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiset käytännöt lasten oppimisen mahdollistajina tai rajaajina teoksessa PYHÄLTÖ, Kirsi ja VITIKKA, Erja (toim.) 2013. Oppimiset ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.

KARIKOSKI, Hannele ja TIILIKKA, Aila 2017. Eheä kasvunpolku – haaste yhteistyölle. Teoksessa HUKKALA, Eeva ja TURJA, Leena (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-Kustannus: Jyväskylä.

KARILA, Kirsti, LIPPONEN, Lasse ja PYHÄLTÖ, Kirsi 2013. Päiväkodista peruskouluun. Siirtymät varhaiskasvatuksen, esi- ja alkopetuksen rajapinnoilla. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2013:17. [Viitattu 2020-08-28.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/paivakodista_peruskouluun_2.pdf

KARILA, Kirsti 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiset käytännöt lasten oppimisen mahdollistajina tai rajaajina. Teoksessa PYHÄLTÖ, Kirsi ja VITIKKA, Erja (toim.) 2013. Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen. Opetushallitus.

KARILA, Kirsti 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2016. Raportit ja selvitykset 2016:6. Opetushallitus. [Viitattu 2020-09-15.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf

KARILA, Kirsti ja LIPPONEN, Lasse (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Vastapaino: Tampere.

KARILA, Kirsti & NUMMENMAA Anna Raija 2001. Matkalla moniammatillisuuteen – kuvauskohteena päiväkotit. WSOY

KARILA, Kirsti 2008. A Finnish viewpoint on professionalism in early childhood education. European Early Childhood Education Research Journal. Teoksessa KYRÖNLAMPI, Taina, MÄKITALO, Kati ja UITTO, Minna (toim.) 2020. Esi- ja alkuopetuksen käsikirja. Ps-Kustannus. Jyväskylä.

KEKKONEN, Marjatta 2014. Perheiden lastenhoitojärjestelyt ja tyytyväisyys päivähoitopalveluihin. Teoksessa: LAMMI-TASKULA, Johanna. & KARVONEN, Sakari. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos

LAUTELA, Raija 2011. Esiopetuksen lähtökohtia teoksessa JANTUNEN, Timo ja LAUTELA, Raija 2011. Lapsilähtöinen esiopetus. Tammi. Latvia.

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO 2019. 6-7 vuotiaan liikunnallinen kehitys. [Viitattu 2020-22-11.] Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/6-7-v/6-7-vuotiaan-liikunnallinen-kehitys/>

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO 2018. 5-6-vuotiaan sosiaalinen kehitys. [Viitattu 2020-22-11.] Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO 2017. 5-6-vuotiaan älyllinen kehitys. [Viitattu 2020-22-11.] Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-alyllinen-kehitys/>

MERISUO-STORM, Tuula 2010. Lapsen sukeutuvan luku- ja kirjoitustaidon kehittyminen. Teoksessa KORHONEN, Riitta, RÖNKKÖ, Marja-Leena ja AERILA, Juli (toim.) 2010. Pienet oppimassa. Kasvatustieteellisiä näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Uniprint.

MIKKOLA, Petteri ja NIVALAINEN, Kirsi 2009. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa: Pedatieto.

NYSSÖLÄ, Kari ja VITIKKA, Erja 2013. Suomalaisen koulutusjärjestelmän kehittäminen. Teoksessa PYHÄLTÖ, Kirsi ja VITIKKA, Erja (toim.) 2013. Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen. Opetushallitus.

LAUTELA, Raija 2011. Esiopetuksen lähtökohtia. Teoksessa JANTUNEN, Timo ja LAUTELA, Raija (toim.) 2011. Lapsilähtöinen esiopetus. Tammi: Helsinki.

OJALA, Mikko 2020. Perusteita ja haasteita varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämiseksi erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Unigrafia: Helsinki.

OPETUSHALLITUS 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. [verkkojulkaisu.] [Viitattu 2020-10-19.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

OPETUSHALLITUS s.a. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pähkinänkuoressa. [Viitattu 2020-22-11.] Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ 2018. Työn murros ja elinikäinen oppiminen. Elinikäisen oppimisen kehittämistarpeita selvittävän työryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:8 [Viitattu 2020-09-16] Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160556/okm08.pdf>

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ 2019. Oikeus oppia- kehittämisohjelma. Tasa-arvoisen alku opinpolulle. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019. [Viitattu 2020-11-11.] Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161905/Perusopetuksen%20laadun%20ja%20tasa-arvon%20kehitt%C3%A4misohjelma%20-%20esite.pdf>

PERUSOPETUSLAKI 1998. 21.8.1998/628. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2020-11-11.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7P25>

PERÄLÄ, Marja-Leena, HALME, Nina ja KANSTE, Outi 2013. Johtaminen, palvelut ja lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa REIVINEN, Jukka ja VÄHÄKYLÄ, Leena (toim.) 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus.

POIKKEUS, Anna-Maija, RASKU-PUTTONEN, Helena, LERKKANEN, Kristiina, KUORELAHTI, Matti, SIEKKINEN, Martti, KIURU, Noona ja NURMI, Jan-Erik 2013. Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa REIVINEN, Jukka ja VÄHÄKYLÄ, Leena 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus.

RUTANEN, Niina ja KARILA, Kirsti 2013. Institutionaaliset siirtymät alle kolmivuotiaista viskareiden ja eskareiden kautta kouluun. Teoksessa KARILA, Kirsti, LIPPONEN, Lasse ja PYHÄLTÖ, Kirsi 2013. Päiväkodista peruskouluun. Siirtymät varhaiskasvatuksen, esi- ja alkopetuksen rajapinnoilla. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2013:17. [Viitattu 2020-08-28.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/paivakodista_peruskouluun_2.pdf

SOINI, Tiina, PYHÄLTÖ, Kirsi ja PIETARINEN, Janne 2013. Horisontaaliset ja vertikaaliset siirtymät päiväkodin ja koulun rajapinnalla. Teoksessa KARILA, Kirsti, LIPPONEN, Lasse ja PYHÄLTÖ, Kirsi 2013. Päiväkodista peruskouluun. Siirtymät varhaiskasvatuksen, esi- ja alkopetuksen rajapinnoilla. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2013:17. [Viitattu 2020-08-28.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/paivakodista_peruskouluun_2.pdf

TUOMI, Jouni 2007. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Jyväskylä. Tammi.

TUOMI, Jouni ja SARAJÄRVI, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

TURJA, Leena 2017. Oppiminen ja kehityksen haasteet. Teoksessa KOIVULA, Merja, SIIPPAINEN, Anna ja EEROLA-PENNANEN, Paula (toim.) 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Vastapaino: Tallinna.

VARHAISKASVATUSLAKI. 13.7.2018/540. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2020-11-09.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp446768608>

OPETUSHALLITUS 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. [Viitattu 2020-22-11.] Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

VALTIONEUVOSTO 2019. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Lapsen aika. Helsinki. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Valtionneuvoston julkaisuja 2019:4. 2019a. [Viitattu 2020-09-24] Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161441/VN_2019_4_Lapsen_aika.pdf?sequence=4&isAllowed=y

VILKKA, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

LIITE 1: SÄHKÖINEN KYSELY

- Millaista yhteistyötä varhaiskasvatus ja esiopetus tekevät, jotta siirtymä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen olisi mahdollisimman sujuva? Koetko, että yhteistyö on riittävää?
- Miten koet, pystytäänkö varhaiskasvatuksessa huomioidaan riittämissä määrin uuden toimintaympäristön (esikoulun) vaatimukset?
- Mitä esiopetukseen siirtyvän lapsen tulisi mielestäsi osata?
- Millaista moniammatillista yhteistyötä ilmenee siirtymävaiheessa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen? Olisiko moniammatillisille työlle enemmän tarvetta?
- Millaisia käytännön tukitoimia lapselle ja perheelle mahdollisesti tarjotaan siirtäessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen? Onko käytössä olevat tukitoimet mielestäsi riittäviä, jotta siirtymävaihe olisi mahdollisimman ehyt?
- Kuinka perhe huomioidaan siirtymävaiheessa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen?